

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології**

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ Максим ЄНІН
« ____ » _____ 2026 р.

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня бакалавра
за освітньо-професійною програмою «Врегулювання конфліктів та
медіація»
спеціальності 054 «Соціологія»
на тему: «Сімейна медіація у комунікації за умови конфлікту»**

Виконала:
студентка IV курсу, групи СЛ-21
Моргун Ольга Володимирівна _____

Керівник:
доцент кафедри соціології,
кандидат філософських наук, доцент
Коломієць Тетяна Володимирівна _____

Рецензент:
доцент кафедри історії,
кандидат історичних наук, доцент
Хитровська Юлія Валентинівна _____

Засвідчую, що у цій дипломній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань.
Студентка _____

Київ – 2026 року

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»
Факультет соціології та права
Кафедра соціології**

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність 054 – «Соціологія»

Освітньо-професійна програма «Врегулювання конфліктів та медіація»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Максим ЄНІН
«__» _____ 20__ р.

**ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студентці
Моргун Ольги Володимирівни**

1. Тема роботи «Сімейна медіація у комунікації за умови конфлікту», керівник роботи Коломієць Тетяна Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент, затверджені наказом по університету від «27» травня 2026 р. №1935-с.

2. Термін подання студентом роботи: 10 червня 2026.

3. **Об’єктом** дослідження є сімейна комунікація між членами родини в умовах конфліктної взаємодії.

Предметом дослідження є сімейна медіація як соціальна практика врегулювання конфліктів та оптимізації комунікативної взаємодії між партнерами, зокрема досвід і суб’єктивні оцінки учасників медіаційного процесу.

4. Зміст роботи

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ КОНФЛІКТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

1.1. Поняття сімейної медіації та її місце в системі альтернативного вирішення спорів

1.2. Теоретичні підходи до дослідження сімейної комунікації в конфліктних ситуаціях

1.3. Теоретичні моделі та концепції сімейної медіації (комунікативний, системний, когнітивно-поведінковий підходи)

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОЦЕСУ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

2.1. Етапи проведення сімейної медіації

2.2. Техніки та інструменти медіатора

2.3. Аналіз ефективності процесу медіації

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

3.1. Організація та методологія емпіричного дослідження

3.2. Результати емпіричного дослідження ефективності сімейної медіації як засобу оптимізації комунікації в умовах сімейного конфлікту

3.3. Узагальнення результатів емпіричного дослідження та практичні рекомендації

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік ілюстративного матеріалу: презентація яка включає 15 слайдів

6. Дата видачі завдання: 18 травня 2026 р.

Календарний план

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Визначення напрямку дослідження	Вересень 2025 р	
2	Формування джерельної бази дослідження	Жовтень-листопад 2025 р.	
3	Складання розгорнутого плану	Грудень 2025 р.	
4	Написання вступу до роботи (визначення об'єкту, предмету, мети та завдань)	Січень 2026	
5	Підготовка і написання I розділу кваліфікаційної роботи (ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕМІНІСТИЧНИХ ІДЕЙ)	Лютий-березень 2026	
6	Написання II розділу кваліфікаційної роботи (ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ФЕМІНІСТИЧНИХ ІДЕЙ СУЧАСНОЮ УКРАЇНСЬКОЮ МОЛОДДЮ)	Березень-квітень 2026	
7	Написання III розділу кваліфікаційної роботи (СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ФЕМІНІСТИЧНИХ ІДЕЙ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОЛОДЬ)	Квітень-травень 2026	
8	Написання висновків, анотації, оформлення джерельної бази	Травень 2026	
9	Передача кваліфікаційної роботи на кафедру	10 червня 2026	

Студентка

Ольга МОРГУН

Керівник роботи

Тетяна КОЛОМІЄЦЬ

АНОТАЦІЯ

Моргун О. В. Сімейна медіація у комунікації за умови врегулювання конфлікту. – На правах рукопису. Дипломна робота за спеціальністю 054 «Соціологія». – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедра соціології. – Київ, 2025. – 103 с., список джерел з 46 найменувань.

У роботі здійснено комплексне теоретичне узагальнення та емпіричне соціологічне дослідження сімейної медіації як інструменту оптимізації комунікативної взаємодії між членами родини в умовах конфліктної ситуації. Проаналізовано основні наукові підходи до розуміння сімейної медіації, досліджено особливості комунікації у сімейних конфліктах, охарактеризовано принципи, етапи та техніки медіаційного процесу. Особливу увагу приділено специфіці конфліктів у сім'ях військовослужбовців в умовах повномасштабного воєнного вторгнення — зокрема, труднощам комунікації після тривалих розлук та особливостям реінтеграції партнерів. Емпіричне дослідження проведено методом глибинного напівструктурованого інтерв'ю з шістьма учасниками сімейної медіації; отримані дані опрацьовано методом тематичного аналізу. Встановлено, що ефективність медіації визначається структурою процедури як соціального інституту, а не особистісними характеристиками медіатора. Виявлено принципову відмінність між природою конфліктів у цивільних сім'ях і сім'ях військовослужбовців: у перших вони мають переважно ситуативний характер, у других — зумовлені структурними змінами у сімейній системі внаслідок тривалої розлуки. Сформульовано практичні рекомендації для медіаторів, соціальних служб та організацій, що працюють із сім'ями військовослужбовців.

Ключові слова: сімейна медіація, сімейний конфлікт, комунікативна взаємодія, медіатор, якісне дослідження, глибинне інтерв'ю, сім'ї військовослужбовців, реінтеграція.

SUMMARY

Morgun O.V. Family mediation in communication subject to conflict resolution. – In manuscript form. Diploma thesis in the specialty 054 «Sociology». – National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Department of Sociology. – Kyiv, 2025. – 103 p., list of sources from 46 names.

The paper provides a comprehensive theoretical analysis and empirical sociological investigation of family mediation as a tool for optimizing communicative interaction between family members in conflict situations. The main scientific approaches to understanding family mediation are analyzed, the specifics of communication in family conflicts are examined, and the principles, stages, and techniques of the mediation process are described. Special attention is given to the nature of conflicts in military families in the context of full-scale war — particularly communication difficulties following prolonged separations and the challenges of partner reintegration. The empirical research was conducted through in-depth semi-structured interviews with six participants in family mediation; the data were analyzed using thematic analysis. It was established that the effectiveness of mediation is determined by the structure of the procedure as a social institution rather than by the personal characteristics of the mediator. A fundamental distinction was identified between the nature of conflicts in civilian families and military families: in the former, conflicts are predominantly situational; in the latter, they are driven by structural changes in the family system caused by prolonged separation. Practical recommendations are formulated for mediators, social services, and organizations working with military families.

Keywords: family mediation, family conflict, communicative interaction, mediator, qualitative research, in-depth interview, military families, reintegration.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ КОНФЛІКТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

1.1. Поняття сімейної медіації та її місце в системі альтернативного вирішення спорів

1.2. Теоретичні підходи до дослідження сімейної комунікації в конфліктних ситуаціях

1.3. Теоретичні моделі та концепції сімейної медіації (комунікативний, системний, когнітивно-поведінковий підходи)

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОЦЕСУ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

2.1. Етапи проведення сімейної медіації

2.2. Техніки та інструменти медіатора

2.3. Аналіз ефективності процесу медіації

Висновки до розділу 2

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

3.1. Організація та методологія емпіричного дослідження

3.2. Результати емпіричного дослідження ефективності сімейної медіації як засобу оптимізації комунікації в умовах сімейного конфлікту

3.3. Узагальнення результатів емпіричного дослідження та практичні рекомендації

Висновки до розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні соціальні трансформації, зміни в системі сімейних цінностей, економічна нестабільність та соціальне напруження, що супроводжують життя людей у XXI столітті, суттєво впливають на характер міжособистісних відносин у сім'ї. Родина традиційно розглядається як один із базових соціальних інститутів, у межах якого формуються емоційні зв'язки, моделі поведінки, моральні орієнтири та комунікативні практики. Водночас інтенсивність соціальних змін, зростання навантаження на членів сім'ї, різниця у ціннісних установках поколінь, а також різноманітні життєві обставини часто призводять до виникнення конфліктних ситуацій. Подружні суперечки, непорозуміння між батьками та дітьми, розбіжності щодо виховання, фінансових питань або розподілу сімейних ролей здатні ускладнювати комунікацію та негативно позначатися на соціальному кліматі родини.

Особливої гостроти проблема сімейних конфліктів та комунікативних порушень набуває в умовах повномасштабного воєнного вторгнення, розпочатого у лютому 2022 року. Тривала мобілізація, розлука між партнерами, вимушене переміщення, загибель близьких та загальна соціальна нестабільність створюють принципово нові конфліктогенні чинники, які не мали аналогів у мирний час. Сім'ї військовослужбовців опиняються у особливо вразливому становищі: цивільний партнер роками несе повну відповідальність за домогосподарство, виховання дітей та фінансові рішення, формуючи нову автономну модель функціонування сім'ї. Після повернення військовослужбовця ця усталена система неминуче зіштовхується із необхідністю переузгодження ролей, відновлення спільних практик та відкриття каналів комунікації, що були деформовані або повністю перервані в умовах розлуки. У таких обставинах комунікативні порушення набувають структурного характеру: вони породжені не індивідуальними конфліктами, а об'єктивними змінами у

сімейній системі, спричиненими зовнішніми соціальними обставинами. Саме тому пошук ефективних механізмів відновлення конструктивного діалогу між партнерами в умовах реінтеграції є одним із нагальних соціальних завдань сучасної України.

У таких умовах особливого значення набуває сімейна медіація — добровільна, конфіденційна процедура позасудового врегулювання конфліктів за участю нейтрального посередника, що сприяє налагодженню діалогу між сторонами. На відміну від традиційних форм вирішення суперечок, що часто ґрунтуються на змагальності або примусових рішеннях, медіаційна практика спрямована на відновлення комунікації, взаємне розуміння позицій та спільний пошук прийняттого рішення. Такий підхід дозволяє сторонам конфлікту брати активну участь у виробленні домовленостей і водночас зберігати гідність та взаємну повагу.

Зростання інтересу до медіації як інструменту врегулювання конфліктів зумовлене також поширенням демократичних принципів у правових та соціальних системах різних держав. У багатьох країнах сімейна медіація інтегрується у систему альтернативного вирішення спорів, особливо у випадках розлучення, визначення місця проживання дітей, розподілу батьківських обов'язків або вирішення майнових питань. В українському контексті актуальність медіації додатково підсилюється потребою у розвитку доступних механізмів підтримки сімей в умовах воєнного та повоєнного часу.

Незважаючи на зростаючий науковий інтерес до медіаційних практик, соціологічний вимір цього явища — зокрема, суб'єктивний досвід учасників медіації, їхні оцінки змін у комунікативній взаємодії та специфіка медіації у сім'ях з особливим соціальним контекстом — залишається недостатньо дослідженим. Це зумовлює актуальність обраної теми та необхідність її комплексного вивчення засобами соціологічної науки.

Об'єкт дослідження: сімейна комунікація між членами родини в умовах конфліктної взаємодії.

Предмет дослідження: сімейна медіація як соціальна практика врегулювання конфліктів та оптимізації комунікативної взаємодії між партнерами, зокрема досвід і суб'єктивні оцінки учасників медіаційного процесу.

Мета дослідження: здійснити комплексний теоретичний аналіз сімейної медіації як механізму оптимізації комунікації в умовах сімейного конфлікту та на основі емпіричного дослідження з'ясувати, як учасники медіації описують зміни у комунікативній взаємодії з партнером після участі у медіаційній процедурі.

Завдання дослідження:

- проаналізувати наукові підходи до розуміння сімейної медіації у системі врегулювання конфліктів, розглянути її місце серед альтернативних способів вирішення спорів та визначити основні теоретичні концепції, що пояснюють її функціонування у сфері сімейних відносин;
- дослідити особливості комунікації між членами сім'ї в умовах конфліктної взаємодії, з'ясувати соціальні та ціннісні чинники виникнення непорозумінь, а також охарактеризувати типові комунікативні бар'єри, що ускладнюють конструктивний діалог;
- охарактеризувати основні принципи та етапи проведення сімейної медіації, визначити послідовність медіаційного процесу, його організаційні та етичні засади, а також умови ефективного застосування медіаційних процедур у сімейних конфліктах;
- визначити роль медіатора у налагодженні конструктивного діалогу між сторонами сімейного конфлікту, проаналізувати його функції, комунікативні інструменти та умови ефективної фасилітації переговорного процесу;

- визначити особливості сімейної комунікації в умовах тривалих розлук та кризових ситуацій, а також з'ясувати специфіку застосування медіаційних процедур для відновлення порушених зв'язків;
- розробити програму конкретного соціологічного дослідження, визначити методологічні засади збору та аналізу даних, обґрунтувати вибір методу глибинного напівструктурованого інтерв'ю та цільову вибірку з шести респондентів, які мають досвід участі у сімейній медіації;
- провести емпіричне дослідження у формі глибинних напівструктурованих інтерв'ю з учасниками сімейної медіації та здійснити тематичний аналіз отриманих наративів з метою виявлення ключових патернів комунікативного досвіду;
- узагальнити результати емпіричного дослідження, перевірити ступінь підтвердження висунутих гіпотез та розробити практичні рекомендації для професійної спільноти медіаторів та практикуючих соціологів щодо оптимізації процедури сімейної медіації в умовах сучасних суспільних криз.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс методів, що відповідають меті та завданням дослідження. Теоретична частина ґрунтується на аналізі наукових джерел з проблематики сімейної медіації, сімейної комунікації та соціології конфлікту; узагальненні наявних теоретичних підходів та концепцій; порівнянні різних моделей медіаційної практики; інтерпретації наукових положень у контексті досліджуваної проблеми. Емпірична частина реалізована із застосуванням методу глибинного напівструктурованого інтерв'ю як основного способу збору первинних якісних даних; отримані матеріали опрацьовано методом тематичного аналізу, що передбачає відкрите кодування транскриптів,

групування кодів у тематичні категорії та крос-випадкове порівняння наративів.

Емпіричну базу роботи складають матеріали шести глибинних напівструктурованих інтерв'ю, проведених з особами, які мають досвід участі у сімейній медіації як одна зі сторін сімейного конфлікту. Вибірка є цільовою; до її складу увійшли четверо жінок та двоє чоловіків віком від 29 до 47 років із різним сімейним статусом та різним характером конфліктів, що стали підставою для звернення до медіації. Двоє учасників мають досвід сімейного конфлікту, пов'язаного з військовою службою одного з партнерів. Отримані наративи опрацьовано методом тематичного аналізу з виокремленням ключових смислових категорій та повторюваних тем.

Теоретичне значення дослідження полягає у систематизації та узагальненні наукових підходів до розуміння сімейної медіації як соціальної практики врегулювання конфліктів та оптимізації комунікативної взаємодії між членами родини. У роботі уточнюється зміст поняття сімейної медіації в контексті соціологічного аналізу сімейних відносин, розкриваються механізми трансформації комунікації під впливом медіаційної процедури, а також виявляється специфіка сімейних конфліктів в умовах тривалих розлук та реінтеграції, характерна для сімей військовослужбовців. Отримані теоретичні положення можуть бути використані у подальших дослідженнях проблематики сімейної комунікації, медіації та соціології сім'ї.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у підготовці сімейних медіаторів, у діяльності соціальних служб при інформуванні сімей про доступні засоби врегулювання конфліктів, а також у розробці програм підтримки сімей військовослужбовців на етапі реінтеграції. Сформульовані практичні рекомендації можуть бути застосовані організаціями, що надають

соціальні послуги сім'ям в умовах воєнного та повоєнного часу. Матеріали роботи можуть бути використані у навчальному процесі під час підготовки фахівців із соціальної роботи, соціології та медіації.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та рекомендацій, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи — 96 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ КОНФЛІКТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

1.1. Поняття сімейної медіації та її місце в системі альтернативного вирішення спорів

Сімейна медіація у сучасному науковому дискурсі розглядається як особливий спосіб врегулювання конфліктів, що виникають у межах родинних відносин, і ґрунтується на організації конструктивного діалогу між сторонами за участю нейтрального посередника. Такий підхід передбачає створення умов для відкритого обговорення суперечностей, які виникають між членами сім'ї, а також пошук взаємоприйнятних рішень без застосування примусових механізмів. Сімейна медіація формується як соціально орієнтований інструмент, що сприяє зниженню рівня конфліктності та підтримує збереження міжособистісних зв'язків між учасниками спору (Фурса & Фурса, 2022).

У наукових працях з питань розвитку медіаційних практик зазначається, що ефективність такого підходу пов'язана з можливістю сторін самостійно визначати результат переговорів. Зокрема, у межах аналізу альтернативних способів вирішення сімейних суперечностей дослідниця О. Мазоха підкреслює, що медіація сприяє стабілізації взаємин та формуванню нової моделі комунікації між сторонами конфлікту. Саме завдяки такому формату взаємодії процес врегулювання спорів набуває більш гнучкого характеру та орієнтується на врахування інтересів кожного учасника сімейних відносин (Мазоха, 2024).

Сутність сімейної медіації полягає у поєднанні правових, психологічних та соціальних механізмів врегулювання конфліктів, що виникають між членами родини. Вона передбачає добровільну участь сторін, конфіденційність обговорення та нейтральність медіатора, який організовує процес переговорів і сприяє налагодженню комунікації. Сторони конфлікту отримують можливість висловити власні позиції,

визначити інтереси та знайти варіанти вирішення проблеми, які задовольняють обидві сторони. У межах аналізу розвитку інституту медіації у сімейному праві С. Фурса та Є. Фурса зазначають, що така форма врегулювання суперечностей дозволяє уникнути ескалації конфлікту та зберегти взаємну повагу між сторонами. Зокрема, під час дослідження механізмів альтернативного врегулювання спорів вони наголошують, що медіація формує комунікативне середовище, у якому сторони можуть перейти від взаємних звинувачень до пошуку компромісного рішення (Фурса & Фурса, 2022).

Рисунок 1.1. Поняття сімейної медіації

Особливістю сімейної медіації є її спрямованість на збереження соціальних та емоційних зв'язків між учасниками конфлікту. На відміну від традиційних юридичних процедур, де сторони часто виступають опонентами, медіаційний процес орієнтований на співпрацю та взаєморозуміння. Під час медіації учасники конфлікту мають змогу проаналізувати причини виникнення суперечностей та визначити шляхи їх подолання. Дослідники відзначають, що такий формат взаємодії сприяє формуванню більш відповідального ставлення до прийнятих рішень, оскільки вони виробляються самими сторонами конфлікту. У контексті вивчення становлення інституту сімейної медіації в Україні медіаційні процедури сприяють розвитку культури діалогу та підвищують ефективність комунікації між членами родини^(Грааль науки, 2021).

Наукові дослідження свідчать, що виникнення сімейних конфліктів часто пов'язане з різницею у цінностях, очікуваннях та моделях поведінки членів родини. Такі конфлікти можуть виникати між подружжям, батьками та дітьми або між представниками різних поколінь. У процесі їх розвитку відбувається порушення комунікації, що ускладнює пошук взаємоприйняттого рішення. Сімейна медіація дозволяє створити структурований процес обговорення, у межах якого сторони поступово переходять від конфронтації до співпраці. У дослідженнях психологічних аспектів сімейних суперечностей О. Кругла зазначає, що конфлікти часто мають глибокі емоційні причини, і саме тому комунікативна роль медіатора стає вирішальною у процесі врегулювання суперечностей (Кругла, 2024).

Особливої актуальності питання сімейної медіації набуває в контексті вивчення конфліктів у сім'ях військовослужбовців. Як зазначають Т. Коломієць та М. Івіна, тривалі розлуки, бойовий досвід, посттравматичні стресові розлади та труднощі з реінтеграцією у цивільне життя створюють унікальні та глибокі конфліктогенні фактори в таких

родинах. У сім'ях військовослужбовців комунікативні порушення часто посилюються через емоційну ізоляцію, зміну сімейних ролей (дружина змушена виконувати функції обох батьків), а також через неможливість відкрито обговорювати травматичні події. Застосування медіації у цих випадках може стати не лише способом вирішення конкретних суперечностей, а й засобом відновлення комунікативних зв'язків між партнерами (Коломієць & Івіна, 2024).

Вивчення сутності сімейної медіації також передбачає аналіз ролі медіатора у процесі врегулювання конфлікту. Медіатор виступає не як арбітр, який ухвалює рішення, а як посередник, що допомагає сторонам налагодити комунікацію та визначити спільні інтереси. Його діяльність спрямована на організацію переговорного процесу, забезпечення рівності сторін та підтримку конструктивного характеру діалогу. Дослідники підкреслюють, що ефективність медіаційного процесу значною мірою залежить від здатності медіатора створити атмосферу довіри між учасниками переговорів. У наукових роботах, присвячених аналізу міжнародної практики медіації, В. Мурач та О. Гончарова підкреслюють, що медіатор виконує функцію координатора комунікації, сприяючи поступовому переходу від конфліктної взаємодії до співпраці між сторонами (Мурач & Гончарова, 2024).

Сімейна медіація набуває особливого значення у ситуаціях, пов'язаних із розлученням, визначенням місця проживання дітей або розподілом батьківських обов'язків. У таких випадках сторони конфлікту змушені підтримувати подальшу взаємодію, тому пошук конструктивних форм комунікації стає необхідною умовою стабілізації сімейних відносин. Медіаційний процес дозволяє обговорити складні питання у безпечному середовищі та сформулювати домовленості, що враховують інтереси всіх учасників, зокрема дітей. У межах досліджень правових аспектів сімейної медіації Д. Петков та К. Добрянська зазначають, що використання

медіаційних процедур у справах щодо визначення місця проживання дитини сприяє зниженню рівня конфліктності між батьками (Петков & Добрянська, 2025).

Розвиток інституту сімейної медіації пов'язаний із поширенням альтернативних форм вирішення спорів у правових системах різних держав. Медіація розглядається як ефективний спосіб зменшення навантаження на судову систему та створення умов для більш швидкого і гнучкого врегулювання конфліктів. У межах сімейних відносин така форма врегулювання спорів має додаткову цінність, оскільки дозволяє зберегти міжособистісні зв'язки між сторонами. Дослідники відзначають, що у багатьох країнах медіація інтегрується у систему сімейного права та використовується як попередній етап вирішення спорів між членами родини. Зокрема, аналізуючи перспективи розвитку цього інституту в Україні, А. Чеховська та Г. Божук наголошують на необхідності поширення медіаційних практик у сфері сімейних правовідносин (Чеховська & Божук, 2022).

Сутність сімейної медіації також пов'язана з формуванням нової культури комунікації, що базується на взаємному визнанні інтересів та відповідальності сторін за результат переговорів. У межах медіаційного процесу учасники конфлікту поступово переходять від позиційного протистояння до аналізу власних потреб та пошуку рішень, що задовольняють обидві сторони. Такий підхід дозволяє не лише врегулювати конкретний конфлікт, а й сформувати навички конструктивної взаємодії у майбутньому. У дослідженнях психологічних аспектів сімейної медіації Г. Чечекова підкреслює, що процес переговорів сприяє розвитку комунікативної компетентності учасників конфлікту (Чечекова, 2025).

У міжнародній науковій практиці сімейна медіація розглядається як ефективний механізм врегулювання спорів у сімейних правовідносинах.

Дослідження показують, що застосування медіаційних процедур сприяє скороченню тривалості конфлікту та підвищує рівень задоволеності сторін досягнутими домовленостями. У межах таких процедур учасники конфлікту отримують можливість самостійно визначати шляхи вирішення проблеми, що сприяє формуванню більш стійких домовленостей. Аналізуючи міжнародний досвід застосування медіації, Antsyferova та Chornopyska зазначають, що сімейна медіація виступає одним із найбільш ефективних інструментів врегулювання конфліктів у сфері сімейних правовідносин (Chornopyska, 2025).

Поняття та сутність сімейної медіації розкриваються через поєднання комунікативних, правових та психологічних аспектів взаємодії між сторонами конфлікту. Вона виступає інструментом організації діалогу між членами родини, сприяє зниженню рівня конфліктності та формуванню нових моделей взаємодії. Медіаційний процес дозволяє сторонам самостійно визначати шляхи врегулювання суперечностей, що підвищує рівень відповідальності за прийняті рішення. У межах сучасних досліджень підкреслюється, що подальший розвиток сімейної медіації пов'язаний із поширенням культури переговорів та вдосконаленням практик альтернативного вирішення спорів. Саме тому у сучасних наукових роботах, зокрема у дослідженні Chornopyska, наголошується на необхідності поглибленого вивчення медіаційних механізмів у сфері сімейних відносин, особливо в умовах соціальних криз та військових конфліктів (Chornopyska, 2025).

1.2. Теоретичні підходи до дослідження сімейної комунікації в конфліктних ситуаціях

Теоретичні підходи до дослідження сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях формувалися в межах міждисциплінарного наукового поля, яке поєднує положення психології, соціології, права та комунікативних досліджень. Сімейна комунікація розглядається як система взаємодії між членами родини, у якій передаються емоції, цінності, норми поведінки та моделі реагування на соціальні виклики. У межах конфліктних ситуацій комунікаційні процеси набувають особливої складності, оскільки вони супроводжуються емоційною напругою, взаємними претензіями та різними інтерпретаціями ситуації. Саме тому науковці приділяють значну увагу дослідженню механізмів виникнення комунікативних порушень у сімейному середовищі. У контексті аналізу аксіологічних аспектів сімейної взаємодії А. Корнієнко зазначає, що конфліктна комунікація у родині часто пов'язана з деформацією ціннісних орієнтацій та порушенням емоційного контакту між членами сім'ї (Корнієнко, 2023).

У науковій літературі поширеним є системний підхід до дослідження сімейної комунікації, відповідно до якого сім'я розглядається як соціальна система зі складною структурою взаємозв'язків між її учасниками. У межах цього підходу конфлікт сприймається не лише як результат суперечностей між окремими особами, а як прояв порушення функціонування всієї системи взаємодії. Дослідники звертають увагу на те, що зміни у поведінці одного члена родини можуть впливати на комунікацію між усіма іншими учасниками сімейної взаємодії. Саме тому аналіз конфліктів потребує комплексного вивчення ролей, очікувань і моделей поведінки, що сформувалися у межах сімейної системи. У дослідженнях, присвячених проблемам функціонування сімейних конфліктів, О. Кругла підкреслює, що конфліктна комунікація часто

виникає внаслідок дисбалансу у розподілі ролей та відсутності ефективних механізмів взаєморозуміння між членами родини (Кругла, 2024).

Таблиця 1.1.

**Основні теоретичні підходи до дослідження сімейної комунікації
в конфліктних ситуаціях**

(Вацлавік, Бейтсон, 2018; Боуен, 2020)

Теоретичний підхід	Основні представники	Основна ідея підходу	Як пояснюється конфлікт у сім'ї	Особливості комунікації у межах підходу	Практичне значення для аналізу конфлікту в
Системний підхід	М. Боуен, С. Мінухін	Сім'я розглядається як цілісна система взаємопов'язаних елементів	Конфлікт виникає через порушення сімейної рівноваги та дисбаланс ролей	Комунікація має циркулярний характер, кожна дія одного партнера викликає реакцію іншого	Дозволяє аналізувати взаємозв'язок між поведінкою членів сім'ї
Психоаналітичний підхід	З. Фрейд, К. Хорні	Поведінка людини визначається несвідомими мотивами та переживаннями	Конфлікти виникають через внутрішні психологічні суперечності та проєкції	У комунікації проявляються приховані емоції, страхи та образи	Допомагає зрозуміти глибинні причини сімейних суперечностей
Когнітивно-поведінковий підхід	А. Бек, А. Елліс	Поведінка людини залежить від її переконань та інтерпретацій ситуацій	Конфлікти зумовлені викривленими уявленнями про партнера та ситуацію	Комунікація часто містить узагальнення, звинувачення або неправильні висновки	Сприяє корекції деструктивних моделей мислення та спілкування

Комунікативний підхід	П. Вацлавік, Г. Бейтсон	Сімейна взаємодія розглядається як система повідомлень	Конфлікти виникають через порушення правил комунікації	Вербальні та невербальні сигнали можуть суперечити один одному	Дає змогу аналізувати структуру та зміст сімейного спілкування
Соціально-психологічний підхід	К. Левін, Ф. Хайдер	Взаємодія людей визначається соціальними установками та ролями	Конфлікти виникають через різні очікування та інтереси партнерів	Комунікація відображає систему ролей, статусів і взаємних очікувань	Допомагає дослідити вплив соціального середовища на сімейні відносини
Конфліктологічний підхід	Р. Дарендорф, Л. Козер	Конфлікт розглядається як природна форма взаємодії	Суперечності виникають через розбіжності інтересів та потреб	Комунікація може переходити від конструктивної до конфронтаційної	Дозволяє аналізувати структуру та етапи розвитку конфлікту
Гуманістичний підхід	К. Роджерс, А. Маслоу	У центрі уваги знаходиться особистісний розвиток людини	Конфлікти виникають через незадоволені психологічні потреби	Комунікація повинна базуватися на емпатії та прийнятті	Сприяє формуванню партнерських відносин у сім'ї
Інтеракціоністський підхід	Дж. Мід, Г. Блумер	Соціальна взаємодія формується у процесі інтерпретації поведінки інших	Конфлікти виникають через різні інтерпретації ситуацій	Комунікація є процесом постійного узгодження значень	Допомагає зрозуміти суб'єктивне сприйняття конфліктів

Поширеним теоретичним напрямом дослідження сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях є психологічний підхід, який зосереджується на аналізі емоційних та поведінкових аспектів взаємодії між членами родини. У межах цього підходу дослідники вивчають вплив

індивідуальних особливостей особистості, рівня емоційної зрілості та досвіду міжособистісних відносин на характер комунікації під час конфлікту. Особлива увага приділяється дослідженню механізмів виникнення агресії, образи, взаємних звинувачень та інших форм деструктивної комунікації. У процесі аналізу психологічних аспектів медіації Г. Чечекова зазначає, що конфліктна комунікація у сім'ї часто пов'язана з нездатністю сторін висловлювати власні потреби у конструктивний спосіб. Саме тому вивчення психологічних чинників комунікативної взаємодії дозволяє краще зрозуміти природу сімейних конфліктів (Чечекова, 2025).

Соціологічний підхід до дослідження сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях зосереджується на аналізі соціальних умов, у яких формується взаємодія між членами родини. У межах цього підходу конфлікти розглядаються як результат впливу соціальних факторів, серед яких економічні труднощі, культурні відмінності, зміни у структурі сім'ї та трансформація соціальних ролей. Дослідники звертають увагу на те, що соціальні зміни можуть спричиняти зростання напруги у родинних відносинах, що відображається у комунікаційних процесах. У контексті аналізу міжнародного досвіду врегулювання сімейних конфліктів Т. Мурач та О. Гончарова зазначають, що соціальні трансформації впливають на характер сімейної взаємодії та можуть спричиняти появу нових форм конфліктної комунікації. Таким чином соціологічний підхід дозволяє розглядати сімейні конфлікти у ширшому соціальному контексті (Мурач, 2024).

Окремий напрям досліджень пов'язаний із правовим підходом до аналізу сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях. У межах цього підходу конфлікти розглядаються як суперечності між учасниками сімейних правовідносин, які потребують врегулювання з урахуванням норм права та принципів справедливості. При цьому комунікація між

сторонами конфлікту розглядається як один із факторів, що впливають на можливість досягнення домовленостей. У наукових дослідженнях з проблематики розвитку інституту медіації Ф. Широковська зазначає, що ефективність врегулювання сімейних спорів значною мірою залежить від здатності сторін до конструктивного діалогу та готовності до пошуку компромісних рішень. Такий підхід підкреслює значення комунікаційних процесів у правовому врегулюванні сімейних конфліктів (Широковська, 2025).

Значну увагу у сучасних дослідженнях приділяють комунікативному підходу, який розглядає конфлікт як особливу форму взаємодії між учасниками спілкування. У межах цього підходу аналізуються мовні стратегії, моделі поведінки та комунікативні тактики, які використовують сторони конфлікту. Дослідники підкреслюють, що комунікація у конфліктних ситуаціях часто характеризується підвищеною емоційністю, використанням звинувачень, узагальнень та інших форм деструктивного мовлення. У процесі дослідження особливостей медіаційної взаємодії Р. Мазоха зазначає, що зміна комунікативних стратегій сторін під час переговорного процесу сприяє зниженню напруги та переходу від конфронтації до співпраці. Саме тому комунікативний підхід дозволяє розкрити механізми трансформації конфліктної взаємодії у конструктивний діалог (Мазоха, 2025).

У дослідженнях сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях також застосовується культурологічний підхід, який враховує вплив культурних норм і традицій на характер взаємодії між членами родини. У різних культурах існують різні моделі спілкування, які визначають способи вираження емоцій, вирішення суперечностей та розподілу сімейних ролей. Саме тому конфлікти у сімейному середовищі можуть мати різні форми прояву залежно від культурного контексту. У межах дослідження міжнародних моделей сімейної медіації Antsyferova та Chornopyska

зазначають, що культурні особливості значною мірою впливають на способи врегулювання конфліктів та характер комунікації між сторонами спору. Таким чином культурологічний підхід дозволяє врахувати різноманітність соціальних практик у сфері сімейних відносин (Chornopyska, 2025).

Особливо значущим для сучасного українського контексту є дослідження комунікації у сім'ях військовослужбовців. Як зазначають Т. Коломієць та М. Івіна, тривалі розлуки, бойовий досвід, посттравматичні стресові розлади та труднощі з реінтеграцією у цивільне життя створюють специфічний комунікативний простір, у якому конфлікти набувають особливо гострого характеру. Авторки підкреслюють, що в таких родинах комунікативні бар'єри посилюються через емоційну ізоляцію, зміну сімейних ролей (дружина змушена виконувати функції обох батьків), а також через неможливість відкрито обговорювати травматичні події. Це дозволяє розглядати конфліктну комунікацію у сім'ях військовослужбовців не лише як особистісну проблему, а як соціальне явище, що потребує комплексного підходу до врегулювання (Коломієць & Івіна, 2024).

Сучасні дослідження також підкреслюють роль медіації як інструменту трансформації конфліктної комунікації у сімейному середовищі. У межах медіаційного процесу сторони отримують можливість змінити характер взаємодії та перейти від емоційного протистояння до обговорення інтересів і потреб. Дослідники звертають увагу на те, що медіація створює спеціальне комунікативне середовище, у якому учасники конфлікту можуть висловити власні позиції та почути аргументи іншої сторони. У межах аналізу функцій медіатора у сімейних конфліктах Blakey зазначає, що медіатор виконує роль фасилітатора комунікації, який допомагає сторонам організувати конструктивний

діалог. Це свідчить про значення медіації як одного з теоретичних та практичних напрямів дослідження сімейної комунікації.

Теоретичні підходи до дослідження сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях формуються на перетині різних наукових напрямів, що дозволяє розглядати конфлікт як складний соціально-психологічний процес. Системний, психологічний, соціологічний, правовий та комунікативний підходи доповнюють один одного та створюють комплексне уявлення про механізми взаємодії між членами родини у ситуації конфлікту. Вивчення цих підходів сприяє глибшому розумінню причин виникнення суперечностей та пошуку ефективних способів їх врегулювання. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що розвиток медіаційних практик дозволяє інтегрувати різні наукові підходи у процес врегулювання сімейних конфліктів. Саме тому у працях, присвячених перспективам розвитку медіації, Bartletт зазначає, що медіація стає одним із найбільш перспективних напрямів дослідження комунікативної взаємодії у сімейному середовищі.

Дослідження сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях також здійснюється у межах інтеракціоністського підходу, який акцентує увагу на процесі міжособистісної взаємодії між членами родини.

Таблиця 1.2.

Порівняльна характеристика підходів до аналізу сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях
(Петков & Добрянська, 2024)

Підхід	Об’єкт аналізу	Основні чинники виникнення конфлікту	Характер комунікації у сім’ї	Типові прояви конфліктної взаємодії	Переваги підходу для дослідження сімейних конфліктів	Обмеження підходу

Системний	Сімейна система	Порушення ролей та взаємодії	Взаємозалежна, циклічна	Емоційні реакції одного партнера викликають реакцію іншого	Дозволяє аналізувати сім'ю як єдину структуру	Може недооцінювати індивідуальні особливості
Психоаналітичний	Внутрішній світ особистості	Несвідомі переживання	Емоційно забарвлені	Проекції, психологічні захисні механізми	Пояснює глибинні причини конфліктів	Складність практичного застосування
Когнітивно-поведінковий	Мислення та поведінка	Негативні переконання	Раціональна або конфронтаційна	Узагальнення, звинувачення, негативні інтерпретації	Сприяє зміні комунікативних стратегій	Менше уваги приділяє емоційним аспектам
Комунікативний	Процес спілкування	Порушення правил взаємодії	Вербальна та невербальна	Непорозуміння, подвійні повідомлення	Аналізує структуру сімейного діалогу	Може ігнорувати психологічні мотиви
Соціально-психологічний	Соціальні ролі	Несумісність очікувань	Рольова	Конфлікти через різні соціальні ролі	Досліджує вплив соціального контексту	Недостатня увага до особистісних факторів
Конфліктологічний	Суперечності інтересів	Різні потреби сторін	Конкурентна або компромісна	Відкрите протистояння або переговори	Дозволяє аналізувати етапи конфлікту	Не завжди враховує емоційні аспекти
Гуманістичний	Особистісні потреби	Незадоволеність потреб	Партнерська	Емоційна напруженість, потреба у підтримці	Орієнтація на взаєморозуміння	Потребує високої готовності до відкритого діалогу

Інтеракціоністський	Соціальна взаємодія	Різні інтерпретації ситуацій	Динамічна	Неправильне тлумачення намірів партнера	Дає змогу аналізувати суб'єктивне сприйняття	Потребує детального аналізу комунікативних процесів
---------------------	---------------------	------------------------------	-----------	---	--	---

У рамках цього підходу конфлікт розглядається як результат інтерпретації поведінки іншої особи та надання певного значення її діям або словам. Згідно з такими уявленнями, комунікативні непорозуміння можуть виникати через різницю у сприйнятті ситуації, очікуваннях та досвіді учасників взаємодії. У наукових дослідженнях, присвячених аналізу сімейних правовідносин, підкреслюють, що саме інтерпретація поведінки партнера часто стає підґрунтям для формування конфліктної комунікації у сімейному середовищі. Таким чином інтеракціоністський підхід дозволяє пояснити, чому навіть незначні суперечності можуть перетворюватися на тривалі конфлікти між членами родини.

У контексті аналізу конфліктної комунікації особливе місце посідає концепція рольових очікувань, яка розглядає сімейні відносини як систему соціальних ролей, що визначають поведінку кожного учасника взаємодії. У межах сімейної системи ролі подружжя, батьків, дітей або інших членів родини супроводжуються певними очікуваннями щодо поведінки, відповідальності та обов'язків. Коли ці очікування не збігаються або порушуються, виникає напруження, що може призвести до конфліктної взаємодії. У дослідженнях психологічних аспектів сімейної взаємодії Г. Чичекова зазначає, що невідповідність між очікуваннями та реальною поведінкою партнера часто стає причиною комунікативних суперечностей у родині. У результаті цього конфліктна комунікація може поступово перетворюватися на стійку модель взаємодії між членами сім'ї.

У межах дослідження сімейної комунікації значну увагу приділяють когнітивному підходу, який акцентує увагу на процесах сприйняття,

мислення та інтерпретації інформації під час конфліктної взаємодії. Відповідно до цього підходу конфліктна комунікація формується під впливом індивідуальних уявлень сторін про справедливість, відповідальність та розподіл ролей у родині. Саме ці когнітивні установки визначають, як учасники конфлікту оцінюють поведінку один одного та які стратегії взаємодії вони обирають. У межах аналізу соціально-психологічних аспектів сімейних конфліктів В. Кругла звертає увагу на те, що інтерпретація поведінки партнера часто формується під впливом попереднього досвіду та емоційних переживань. Таким чином когнітивний підхід дозволяє глибше зрозуміти психологічні механізми виникнення конфліктної комунікації (Кругла, 2024).

У сучасних наукових дослідженнях значна увага приділяється також терапевтичному підходу до аналізу сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях. У межах цього підходу конфлікт розглядається як сигнал про порушення комунікативної рівноваги у сімейній системі. Терапевтичні моделі спрямовані на відновлення діалогу між членами родини, а також на формування навичок конструктивної взаємодії. У межах аналізу практик сімейної медіації у міжнародних дослідженнях Lam зазначає, що застосування терапевтичних підходів у медіації дозволяє учасникам конфлікту усвідомити власні емоції та краще зрозуміти позицію іншої сторони. Такий підхід сприяє формуванню більш стабільних моделей комунікації у родинному середовищі.

Окремий напрям досліджень пов'язаний із вивченням гендерних аспектів сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях. У межах цього підходу аналізується вплив соціальних уявлень про ролі чоловіка і жінки на характер комунікативної взаємодії між партнерами. Дослідники зазначають, що гендерні стереотипи можуть впливати на способи вираження емоцій, стратегії вирішення конфліктів та очікування щодо поведінки партнера. У межах аналізу сучасних моделей медіації Salem та

Мауер підкреслюють, що врахування гендерних аспектів дозволяє більш ефективно організувати процес переговорів між сторонами сімейного конфлікту. Це свідчить про необхідність комплексного підходу до дослідження комунікації у родинному середовищі.

У дослідженнях сімейної комунікації значну увагу приділяють також аналізу емоційної складової конфліктної взаємодії. Емоції відіграють значну роль у формуванні комунікативної поведінки членів родини, особливо у ситуаціях напруження або суперечностей. Під час конфлікту учасники взаємодії можуть використовувати різні форми емоційного вираження, включаючи гнів, образу, розчарування або відчуття несправедливості. У межах аналізу психологічних характеристик конфліктної поведінки Ханюкова зазначає, що саме емоційна реакція сторін часто визначає подальший розвиток комунікативної взаємодії у родині. Саме тому дослідження емоційних процесів є необхідним для розуміння механізмів виникнення та розвитку конфліктів.

Значна кількість сучасних досліджень також зосереджується на ролі медіатора у трансформації конфліктної комунікації. У межах медіаційного процесу посередник сприяє налагодженню діалогу між сторонами, допомагає структурувати обговорення та створює умови для пошуку взаємоприйнятної рішення. Дослідники підкреслюють, що медіатор виконує функцію фасилітатора комунікації, який спрямовує сторони до конструктивного обговорення проблеми. У процесі дослідження функцій медіатора Blakey зазначає, що ефективність медіації значною мірою залежить від здатності посередника забезпечити рівність сторін у процесі переговорів. Такий підхід дозволяє перетворити конфліктну взаємодію на продуктивний комунікативний процес.

Окремі дослідження присвячені впливу культурних та етнічних чинників на характер сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях. У різних культурах існують різні норми спілкування, які визначають

способи вирішення суперечностей між членами родини. У деяких культурах конфлікти вирішуються шляхом відкритого обговорення, тоді як в інших вони можуть приховуватися або передаватися на вирішення старшим членам родини. У межах аналізу міжкультурних аспектів сімейної медіації Qureshi зазначає, що культурний контекст значною мірою впливає на характер комунікації між сторонами конфлікту та визначає прийнятні стратегії взаємодії. Це свідчить про необхідність врахування культурних особливостей у дослідженнях сімейної комунікації, особливо коли йдеться про родини військовослужбовців, які можуть мати різне культурне походження або досвід перебування в іншому культурному середовищі.

1.3. Теоретичні моделі та концепції сімейної медіації (комунікативний, системний, когнітивно-поведінковий підходи)

У сучасній науковій літературі сімейна медіація розглядається як спеціалізований процес організації переговорної взаємодії між сторонами конфлікту, спрямований на досягнення взаємоприйнятної рішення без звернення до судового розгляду. У контексті розвитку альтернативних форм вирішення спорів зазначається, що сімейна медіація поступово інтегрується у правову систему як ефективний інструмент врегулювання суперечностей між членами родини, що дозволяє зменшити рівень конфронтації та зберегти соціальні зв'язки між сторонами (Грааль науки, 2021). Теоретичне осмислення цього явища ґрунтується на низці концептуальних підходів, серед яких особливе місце посідають комунікативна модель медіації, системний підхід до аналізу сімейних конфліктів та когнітивно-поведінкова концепція трансформації взаємодії між учасниками конфліктної ситуації.

Комунікативна модель сімейної медіації базується на розумінні конфлікту як особливої форми міжособистісної комунікації, у межах якої сторони взаємодіють через обмін інформацією, емоціями та інтерпретаціями подій. У дослідженнях психологічних аспектів медіації Г. Чечекова підкреслює, що комунікаційні порушення у сімейних відносинах часто виникають через відсутність навичок конструктивного діалогу та нездатність сторін чітко формулювати власні потреби і очікування. У межах комунікативної моделі медіатор виконує функцію посередника, який допомагає структурувати діалог між сторонами конфлікту, забезпечує взаємне вислуховування та сприяє формуванню нових моделей спілкування. Дослідження комунікативних процесів у сімейній медіації демонструють, що зміна стилю спілкування сторін здатна суттєво впливати на динаміку конфлікту та сприяти переходу від конфронтації до співпраці.

Комунікативна концепція медіації також розглядає конфлікт як процес, що розгортається у межах певних мовних стратегій і тактик взаємодії. У дослідженнях міжнародної практики медіації О. Мурач та К. Гончарова зазначають, що ефективність медіаційного процесу значною мірою залежить від того, наскільки медіатор здатний організувати безпечний комунікативний простір для обговорення суперечностей між сторонами. Такий підхід передбачає використання спеціальних технік активного слухання, перефразування, уточнення позицій та виявлення прихованих інтересів учасників конфлікту. У межах комунікативної моделі медіації сторони отримують можливість змінити характер взаємодії та сформувати нову модель діалогу, яка дозволяє уникнути ескалації конфлікту (Коломієць & Івіна, 2024)..

Особливої значущості комунікативна модель медіації набуває при роботі з сім'ями військовослужбовців. Як зазначають Т. Коломієць та М. Івіна, у таких родинах комунікативні порушення часто пов'язані з неможливістю відкрито обговорювати травматичний досвід, емоційною ізоляцією чоловіка після повернення з бойових дій та накопиченими взаємними образами за час тривалої розлуки. Медіатор, застосовуючи комунікативні техніки, створює безпечне середовище, у якому військовослужбовець може поступово висловлювати свої переживання, а його партнерка – висловити власні потреби без страху бути незрозумілою або засудженою (Мурач & Гончарова, 2024).

Наступною теоретичною основою дослідження сімейної медіації є системний підхід, що розглядає сім'ю як складну соціальну систему взаємопов'язаних елементів. У межах цього підходу конфлікт сприймається не лише як суперечність між окремими особами, а як прояв дисфункції всієї системи сімейних відносин. У дослідженнях причин виникнення сімейних конфліктів Д. Кругла підкреслює, що суперечності між членами родини часто виникають унаслідок порушення балансу

ролей, очікувань та взаємних зобов’язань. Системний підхід дозволяє розглядати конфліктну ситуацію у ширшому контексті взаємозв’язків між членами сім’ї, що створює передумови для комплексного аналізу причин конфлікту. Застосування системного підходу у сімейній медіації передбачає аналіз взаємодії між усіма учасниками родинної системи, а також врахування впливу соціального середовища на характер конфлікту. У межах дослідження інституту медіації С. Фурса та Є. Фурса зазначають, що медіатор повинен враховувати не лише індивідуальні позиції сторін, але й структуру їхніх взаємовідносин, оскільки саме вона визначає динаміку конфліктної взаємодії. Такий підхід дозволяє розглядати медіацію як процес відновлення функціональної рівноваги у сімейній системі (Кругла, 2024).

Таблиця 1.3.

Теоретичні підходи до розуміння та практики сімейної медіації
(Scotland, 2000)

Теоретичний підхід	Основні предствники	Базова ідея підходу	Розуміння природи сімейного конфлікту	Роль медіатора	Основні принципи медіації у межах підходу	Особливості комунікації під час медіації	Інструменти та методи роботи	Очікуваний результат медіації

Ко му ні ка ти вн ий пі дхі д	П. Вацлаві к, Г. Бейтсон , Д. Джексо н	Сімейні конфлік ти виника ють через поруше ння процесу міжосо бистісн ої комунік ації	Конфлікт розглядаєтьс я як наслідок непорозумін ня, подвійних повідомлень або некоректног о обміну інформацією	Медіато р виступа є фасиліта тором діалогу та допомаг ає сторона м почути один одного	Відкриті сть, рівність учасникі в, взаємна повага, усвідомл ення змісту повідомл ень	Активн е слухан ня, уточне ння змісту вислов лювань , відобра ження емоцій	Перефра зування, уточненн я, структур изація діалогу, модераці я розмови	Покр ащен ня взаєм орозу міння та зниж ення напру жено сті між партн ерами
Си ст ем ни й пі дхі д	М. Боуен, С. Мінухін , В. Сатір	Сім'я розгляд ається як система взаємоп ов'язан их елемент ів	Конфлікт виникає через дисбаланс ролей, порушення меж або неправильни й розподіл функцій у сім'ї	Медіато р допомаг ає змінити модель взаємоді ї між членами сім'ї	Орієнтац ія на взаємозв 'язок поведінк и, аналіз ролей та структур и сімейних відносин	Комуні кація аналізу ється як цикліч ний процес взаємн их реакцій	Аналіз ролей, виявленн я сімейних патернів, реконстр укція взаємодії	Відно вленн я балан су сімей ної систе ми
Ко гні ти вн о- по ве ді нк ов ий пі дхі д	А. Бек, А. Елліс	Поведін ка людини залежит ь від її перекон ань та інтерпр етацій подій	Конфлікти виникають через викривлені уявлення, негативні очікування або неправильні інтерпретаці ї дій партнера	Медіато р допомаг ає сторона м усвідом ити власні перекон ання та змінити деструкт ивні моделі поведінк и	Раціонал ьність, усвідомл ення думок та емоцій, відповід альність за поведінк у	Комуні кація спрямо вана на усвідом лення власни х реакцій та формув ання нових моделе й взаємо дії	Когнітив на реструкт уризація, аналіз поведінк ових реакцій, формува ння нових стратегій спілкува ння	Форм уванн я конст рукти вних спосо бів виріш ення конф ліктів

Ін те гр ат ив на мо де ль ме діа ції	Сучасні дослідн ики медіації	Поєдна ння кількох теорети чних підході в	Конфлікт розглядаєтьс я як комплексне явище, що має психологічні , соціальні та комунікатив ні аспекти	Медіато р координ ує процес діалогу та допомаг ає сторона м знайти спільне рішення	Добровіл ьність, нейтраль ність, конфіден ційність, співпрац я	Поєдна ння раціона льної та емоцій ної комуні кації	Діалог, перегово ри, формува ння домовле ностей	Досяг нення взаєм опри йнятн ого рішен ня
--	---------------------------------------	---	---	--	---	---	---	--

У контексті системної моделі медіації значну увагу приділяють аналізу ролей, які виконують члени родини у процесі взаємодії. О. Ханюкова зазначає, що конфлікти у сім'ї часто виникають через суперечності між очікуваннями щодо ролей подружжя, батьків або дітей, а також через невідповідність між цими очікуваннями та реальною поведінкою учасників взаємодії. Системна концепція медіації спрямована на виявлення таких суперечностей і формування нових моделей взаємодії між сторонами конфлікту. Для сімей військовослужбовців системний підхід є особливо актуальним, оскільки військова служба часто призводить до тимчасової або постійної зміни сімейних ролей (жінка бере на себе функції «глави сім'ї», а чоловік після демобілізації намагається повернути втрачену позицію, що створює рольовий дисбаланс). Медіація допомагає усвідомити ці зміни та віднайти нову, збалансовану конфігурацію ролей.

Когнітивно-поведінковий підхід до дослідження сімейної медіації базується на аналізі психологічних механізмів сприйняття конфліктної ситуації та формування поведінкових реакцій учасників взаємодії. У межах цього підходу конфлікт розглядається як результат інтерпретації подій, що відбуваються між членами родини. У дослідженнях психологічного портрета сімейного конфлікту В. Кругла підкреслює, що

когнітивні установки учасників взаємодії визначають їхні реакції на поведінку партнера та впливають на вибір стратегії взаємодії у конфліктній ситуації. Застосування когнітивно-поведінкових моделей у медіації дозволяє змінити сприйняття конфлікту сторонами та сформувати нові способи реагування на суперечності.

Когнітивно-поведінкові моделі медіації також передбачають використання спеціальних технік, спрямованих на зміну деструктивних моделей мислення та поведінки. У дослідженнях практичних навичок медіатора Cubitt зазначає, що ефективна медіація передбачає роботу з переконаннями сторін конфлікту, які можуть спричиняти ескалацію суперечностей. Медіатор допомагає сторонам переосмислити ситуацію, визначити реальні інтереси та сформувати альтернативні стратегії взаємодії. У сім'ях військовослужбовців когнітивні викривлення можуть бути пов'язані з бойовим досвідом: сприйняття будь-якої суперечки як «ворожої атаки», переконання, що «слабкість не можна показувати», або очікування, що партнер має беззаперечно підкорятися (Коломієць & Івіна, 2024). Робота з такими установками є ключовим завданням медіатора.

У сучасній науковій літературі також розглядається терапевтична модель сімейної медіації, яка поєднує елементи психологічного консультування та переговорного процесу. У дослідженнях терапевтичної медіації Lam зазначає, що такий підхід спрямований на відновлення емоційного контакту між членами родини та формування умов для конструктивного обговорення проблем. Терапевтична модель передбачає глибокий аналіз емоційних переживань сторін конфлікту, що дозволяє краще зрозуміти причини їхньої поведінки. Міжнародний досвід застосування сімейної медіації свідчить про різноманітність теоретичних моделей, що використовуються у практиці врегулювання конфліктів. У дослідженнях зарубіжного досвіду сімейної медіації Antsyferova та Chornopyska зазначають, що різні країни використовують власні моделі

організації медіаційного процесу, які враховують культурні та соціальні особливості розвитку сімейних відносин. У деяких правових системах медіація інтегрується у судову процедуру, тоді як в інших вона функціонує як незалежний інститут альтернативного вирішення спорів.

У межах сучасних досліджень також розглядається функціональна модель медіації, що описує роль медіатора у процесі переговорної взаємодії між сторонами конфлікту. У дослідженнях функцій медіатора Blakey зазначає, що посередник виконує кілька взаємопов'язаних ролей, серед яких організація комунікації, управління процесом переговорів та сприяння пошуку взаємоприйнятних рішень. Такий підхід дозволяє розглядати медіацію як структурований процес взаємодії між сторонами конфлікту. Окремий напрям досліджень присвячений аналізу культурних аспектів сімейної медіації. У межах дослідження міжкультурних особливостей медіації Qureshi зазначає, що культурний контекст значною мірою впливає на способи вирішення сімейних конфліктів та на характер комунікації між сторонами. У різних культурах існують різні моделі взаємодії між членами родини, що визначає специфіку медіаційного процесу.

У сучасних дослідженнях також підкреслюється роль стандартизації процедур медіації. У роботах, присвячених розвитку інституту медіації, Т. Яновицька та К. Гусонька зазначають, що стандартизація медіаційних процедур сприяє підвищенню ефективності цього механізму врегулювання спорів та формує довіру до медіації як альтернативи судовому розгляду. Це сприяє поширенню практики застосування медіації у сфері сімейних правовідносин, зокрема для роботи з сім'ями військовослужбовців, де потрібні чіткі та передбачувані процедури через обмеженість часу між ротаціями або відрядженнями (Яновицька Гусонька, 2025).

Таблиця 1.4.

**Порівняльна характеристика комунікативного, системного та
когнітивно-поведінкового підходів у сімейній медіації
(Cubitt, 2009)**

Критерій порівняння	Комунікативний підхід	Системний підхід	Когнітивно-поведінковий підхід
Основний об'єкт аналізу	Процес міжособистісного спілкування	Сімейна система та взаємозв'язки між її членами	Мислення та поведінкові реакції учасників конфлікту
Причини виникнення конфліктів	Неправильна інтерпретація повідомлень, відсутність зворотного зв'язку	Порушення сімейних ролей, дисбаланс влади та функцій	Негативні установки, помилкові переконання, когнітивні викривлення
Роль медіатора	Модератор діалогу та комунікації	Посередник, що допомагає змінити модель взаємодії	Фахівець, який допомагає усвідомити мислення та поведінку
Основна мета медіації	Налагодження ефективного діалогу	Відновлення гармонійної взаємодії в сім'ї	Корекція негативних переконань та поведінкових стратегій
Тип взаємодії між сторонами	Відкритий діалог	Взаємозалежна система взаємодій	Раціональний аналіз ситуації
Методи роботи медіатора	Активне слухання, перефразування, уточнення	Аналіз ролей, виявлення системних патернів	Аналіз переконань, поведінкові вправи
Основний фокус змін	Комунікативні навички	Структура сімейних взаємин	Мислення та поведінка
Результат застосування	Покращення взаєморозуміння	Гармонізація сімейної системи	Формування конструктивних моделей поведінки
Переваги підходу	Підвищує ефективність спілкування	Дозволяє врахувати складність сімейних взаємозв'язків	Дає можливість змінити деструктивні установки
Обмеження підходу	Може не враховувати глибинні психологічні фактори	Потребує комплексного аналізу всієї сімейної системи	Недостатня увага до соціального контексту

У сучасній правовій та психологічній науці сімейна медіація розглядається як складний комунікативний процес, у якому поєднуються

елементи переговорної практики, психологічної підтримки та правового консультування. У дослідженнях розвитку інституту сімейної медіації К. Чеховська та Д. Божук зазначають, що формування теоретичних моделей медіації відбувається під впливом як правових концепцій альтернативного вирішення спорів, так і психологічних теорій міжособистісної взаємодії. Це сприяє формуванню комплексного наукового підходу до аналізу конфліктів у родинному середовищі та визначенню ефективних стратегій їх врегулювання (Чеховська, Божук, 2023).

У межах комунікативної концепції сімейної медіації конфлікт розглядається як специфічна форма міжособистісного спілкування, у якій сторони конфлікту взаємодіють через обмін позиціями, аргументами та емоційними реакціями. Досліджуючи особливості функціонування сімейних конфліктів, Л. Корнієнко зазначає, що у багатьох випадках суперечності між членами родини виникають не стільки через об'єктивні розбіжності інтересів, скільки через деформацію комунікативних моделей взаємодії. Саме тому комунікативна модель медіації спрямована на відновлення діалогу між сторонами конфлікту, що передбачає формування навичок активного слухання, уточнення позицій та пошуку спільних інтересів. Комунікативний підхід до медіації також передбачає аналіз мовних стратегій, які використовують сторони конфлікту у процесі взаємодії. У дослідженнях інтегративного огляду практики сімейної медіації (Family mediation practice, Phases 1–3, n.d.) зазначається, що характер мовлення учасників конфлікту значною мірою визначає динаміку розвитку суперечностей та впливає на можливість досягнення домовленостей. Використання звинувачень, узагальнень або емоційно насичених висловлювань може посилювати напруження у взаємодії, тоді як конструктивний стиль спілкування сприяє пошуку компромісних рішень. У цьому контексті медіатор виконує роль фасилітатора

комунікації, який допомагає сторонам трансформувати конфліктну взаємодію у конструктивний діалог.

На основі аналізу теоретичних моделей медіації стосовно сімей військовослужбовців можна зробити висновок, що найбільш ефективною є інтегративна модель, яка поєднує комунікативні техніки для подолання емоційної ізоляції, системний аналіз для вирішення рольових дисбалансів та когнітивно-поведінкові інтервенції для роботи з посттравматичними установками (Коломієць & Івіна, 2024). Така комплексна модель дозволяє врахувати специфічні конфліктогени, що виникають у родинах, де один або обоє партнерів мають досвід військової служби.

У дослідженнях сімейної медіації медіатор повинен враховувати не лише позиції сторін конфлікту, але й ширший контекст сімейних відносин, включаючи взаємні очікування, попередній досвід взаємодії та емоційні зв'язки між членами родини. Це дозволяє створити більш глибоке розуміння причин конфлікту та сприяє формуванню ефективних стратегій його врегулювання.

Когнітивно-поведінкова концепція сімейної медіації зосереджується на аналізі психологічних механізмів, що визначають сприйняття конфліктної ситуації учасниками взаємодії. У межах цього підходу конфлікт розглядається як результат інтерпретації поведінки іншої сторони та формування відповідних когнітивних установок. У дослідженнях психологічного портрета сімейного конфлікту О. Кругла зазначає, що учасники конфлікту часто сприймають поведінку партнера через призму власних емоційних переживань та попереднього досвіду взаємодії. Такий підхід дозволяє пояснити, чому навіть незначні суперечності можуть перетворюватися на тривалі конфлікти (Кругла, 2024).

Застосування когнітивно-поведінкових моделей у сімейній медіації передбачає роботу з переконаннями та установками сторін конфлікту.

Медіатор допомагає учасникам конфлікту усвідомити власні інтерпретації ситуації та розглянути альтернативні способи її розуміння. У дослідженнях практичних навичок медіатора (*Family mediation practice skills*, 2002) зазначається, що зміна когнітивних установок сторін може сприяти формуванню нових моделей поведінки у конфліктній ситуації. Це дозволяє трансформувати конфліктну взаємодію у процес спільного пошуку рішень.

Сучасні дослідження також звертають увагу на інтеграцію різних теоретичних моделей у практиці сімейної медіації. У роботах, присвячених розвитку альтернативних способів вирішення спорів, Широковська зазначає, що ефективна медіація потребує поєднання правових, психологічних і комунікативних підходів до аналізу конфліктної ситуації. Такий міждисциплінарний підхід дозволяє створити комплексну модель медіації, яка враховує різні аспекти взаємодії між сторонами конфлікту.

Окремий напрям досліджень присвячений аналізу міжнародного досвіду застосування сімейної медіації. У дослідженнях історії розвитку медіації у різних правових системах Kwan зазначає, що інституціоналізація медіації у сфері сімейних правовідносин відбувалася поступово та була пов'язана з пошуком альтернативних механізмів врегулювання конфліктів, які дозволяють зменшити навантаження на судову систему. Досвід різних країн демонструє, що медіація може бути ефективним інструментом вирішення спорів щодо розлучення, визначення місця проживання дитини або розподілу батьківських обов'язків.

У сучасних дослідженнях також аналізуються культурні аспекти сімейної медіації. У межах дослідження медіації у мультикультурному середовищі Qureshi зазначає, що культурні традиції та соціальні норми значною мірою впливають на характер конфліктної взаємодії між членами родини та на способи її врегулювання. Це зумовлює необхідність адаптації

медіаційних моделей до культурних особливостей конкретного суспільства. Іншим напрямом досліджень є аналіз ролі медіатора у процесі врегулювання сімейних конфліктів. У сучасній науковій літературі медіатор розглядається як нейтральний посередник, який допомагає сторонам організувати переговорний процес та знайти взаємоприйнятне рішення. У роботах, присвячених функціям медіатора, Blakey зазначає, що ефективність медіації залежить від здатності посередника підтримувати баланс між сторонами конфлікту та забезпечувати конструктивний характер їхньої взаємодії. Такий підхід підкреслює значення професійної підготовки медіаторів для ефективного застосування цього механізму врегулювання спорів, особливо коли йдеться про роботу з родинами військовослужбовців, де потрібна додаткова чутливість до питань травми, ієрархії та комунікативних бар'єрів, пов'язаних із військовою службою.

Висновки до розділу 1

Перший розділ роботи присвячено теоретичному осмисленню сімейної медіації як соціального інституту та явища, що функціонує на перетині правових, соціологічних і комунікативних наукових традицій. Аналіз наукових підходів дозволяє розглядати сімейну медіацію не як технічну процедуру вирішення спорів, а як форму організації соціальної взаємодії, що встановлює особливі правила комунікації між конфліктуючими сторонами та передбачає участь нейтрального посередника.

Встановлено, що сімейна медіація посідає особливе місце в системі альтернативного вирішення спорів завдяки поєднанню добровільності, конфіденційності та орієнтації на збереження міжособистісних зв'язків між учасниками конфлікту. На відміну від змагальних правових механізмів, медіація спрямована не на визначення переможця у суперечці,

а на відновлення самої можливості діалогу та вироблення взаємоприйняттого рішення силами самих сторін. Саме ця особливість зумовлює її відносно вищу ефективність у ситуаціях, де після вирішення конфлікту сторони продовжують взаємодіяти — зокрема у батьківських суперечках або при розподілі сімейних обов'язків.

Теоретичний огляд підходів до дослідження сімейної комунікації у конфліктних ситуаціях виявив, що різні наукові традиції — системна, комунікативна, когнітивно-поведінкова, соціологічна — зосереджуються на різних аспектах одного й того самого явища. З соціологічної точки зору найбільш продуктивним є підхід, що розглядає конфліктну комунікацію як результат структурних суперечностей у системі сімейних ролей, очікувань і норм взаємодії. Такий підхід дозволяє вийти за межі індивідуальних пояснень конфліктів і розглядати їх у ширшому соціальному контексті — зокрема в умовах тривалої розлуки, вимушеної зміни ролей або структурних трансформацій сімейної системи, спричинених зовнішніми обставинами.

Аналіз теоретичних моделей сімейної медіації — комунікативної, системної та когнітивно-поведінкової — продемонстрував, що кожна з них описує різні механізми впливу медіаційної процедури на характер взаємодії між партнерами. Комунікативна модель акцентує увагу на зміні мовленнєвих стратегій і стилю спілкування; системна — на відновленні функціональної рівноваги в сімейній системі; когнітивно-поведінкова — на трансформації установок і поведінкових патернів. Інтегративна модель, що поєднує елементи всіх трьох підходів, є найбільш адекватною для роботи з родинами, у яких конфлікт має комплексну природу, — зокрема для сімей військовослужбовців, де суперечності виникають одночасно на рівні комунікації, рольової структури та когнітивних установок.

Таким чином, теоретичний аналіз засвідчив, що сімейна медіація є соціальним інститутом із власною процедурною логікою, ефективність якого визначається не особистісними характеристиками учасників, а структурою самого процесу — правилами, що організують діалог та забезпечують рівні умови для висловлення позицій кожною зі сторін.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОЦЕСУ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

2.1. Етапи проведення сімейної медіації

Сімейна медіація застосовується у випадках, коли конфлікт виникає між подружжям, батьками і дітьми або іншими членами родини та стосується питань розірвання шлюбу, визначення місця проживання дитини, розподілу обов'язків щодо її виховання, а також врегулювання фінансових або майнових суперечностей.

У наукових дослідженнях медіація описується як структурований переговорний процес, що передбачає низку послідовних етапів, спрямованих на поступове зниження конфліктної напруги та створення умов для пошуку взаємоприйнятних рішень.

У процесі такого врегулювання сторони конфлікту отримують можливість висловити власні позиції, сформулювати інтереси та почути аргументи іншої сторони, що створює передумови для досягнення домовленостей (Шмаленко & Сиротенко, 2025).

Першим етапом проведення сімейної медіації виступає підготовчий етап, який передбачає організацію попереднього контакту між медіатором та сторонами конфлікту (Bartlet, 2024). На цьому етапі здійснюється первинне знайомство учасників процесу з процедурою медіації, її принципами та правилами. Медіатор пояснює сторонам основні засади проведення переговорного процесу, зокрема добровільність участі, конфіденційність отриманої інформації та нейтральність посередника.

У межах підготовчого етапу сторони отримують інформацію про можливі результати медіації та про те, що остаточне рішення у конфлікті приймається самими учасниками процесу. Така інформаційна підготовка сприяє формуванню довіри до процедури медіації та зменшенню психологічної напруги між сторонами. Підготовчий етап також включає

визначення кола учасників медіації, уточнення предмета конфлікту та погодження організаційних умов проведення переговорів (Фурса & Фурса, 2022).

На цьому ж етапі медіатор оцінює можливість застосування процедури медіації у конкретній ситуації. Аналізується характер конфлікту, рівень емоційної напруги між сторонами, готовність учасників до конструктивного діалогу та наявність факторів, які можуть ускладнювати переговорний процес. Якщо сторони погоджуються брати участь у медіації, між ними та медіатором укладається угода про проведення медіації, у якій визначаються основні правила взаємодії. Така угода має процедурний характер і не стосується суті конфлікту, але вона створює правову та етичну основу для подальшого проведення переговорів. Після завершення підготовчого етапу сторони переходять до безпосередньої медіаційної взаємодії. Наступним етапом сімейної медіації є етап презентації позицій сторін, під час якого кожен учасник конфлікту отримує можливість висловити власне бачення ситуації. Цей етап передбачає поетапне висловлення позицій сторін без взаємних перебивань або оцінювальних коментарів. Медіатор забезпечує рівні можливості для виступу кожного учасника, контролює дотримання правил комунікації та сприяє тому, щоб висловлювання сторін були спрямовані на опис власних переживань і очікувань, а не на звинувачення іншої сторони. Така організація діалогу дозволяє учасникам конфлікту почути аргументи один одного та краще зрозуміти мотиви поведінки партнера (Mediation with a dysfunctional family, 2011).

Під час цього етапу медіатор використовує різні техніки комунікативної підтримки, зокрема активне слухання, перефразування та уточнення висловлювань. Це допомагає уникнути непорозумінь і сприяє більш точному розумінню змісту висловлених позицій. У результаті сторони поступово переходять від емоційного реагування до більш

раціонального аналізу конфліктної ситуації. Для багатьох учасників медіації саме цей етап стає першим досвідом конструктивного обговорення конфлікту після тривалого періоду напружених взаємин (Чичекова, 2021). Після представлення позицій сторін медіаційний процес переходить до етапу визначення інтересів учасників конфлікту. На цьому етапі медіатор допомагає сторонам відокремити формальні позиції від глибинних інтересів, які лежать в основі конфлікту. Часто позиції сторін можуть виглядати взаємовиключними, але за ними приховуються інтереси, які можуть бути сумісними або такими, що допускають компромісні рішення. Наприклад, у конфліктах між батьками щодо виховання дитини формальні позиції можуть стосуватися місця проживання дитини, тоді як справжні інтереси сторін пов'язані з бажанням підтримувати емоційний контакт з нею або забезпечити стабільні умови її розвитку (Salem & Mayer, 2024).

Робота з інтересами сторін дозволяє змінити характер переговорного процесу. Якщо на попередніх етапах учасники конфлікту зосереджувалися на доведенні власної правоти, то на цьому етапі вони починають шукати спільні точки дотику.

Медіатор допомагає сторонам сформулювати власні потреби та визначити, які з них можуть бути задоволені у межах можливих домовленостей. Такий підхід сприяє переходу від конфронтації до співпраці.

Після визначення інтересів сторін медіаційний процес переходить до етапу генерації можливих рішень. На цьому етапі учасники медіації спільно обговорюють різні варіанти врегулювання конфлікту. Медіатор стимулює сторони до творчого пошуку рішень, заохочує висування різних ідей та допомагає оцінити їх з точки зору практичної реалізації (Therapeutic family mediation: Practice overview, 2002). Під час цього етапу сторони можуть пропонувати альтернативні варіанти вирішення

конфлікту, які раніше не розглядалися через емоційну напруженість або відсутність діалогу.

Процес генерації рішень має відкритий характер, що означає відсутність негайної оцінки запропонованих варіантів. Медіатор заохочує сторони висловлювати будь-які пропозиції, навіть якщо вони на перший погляд здаються нереалістичними. Такий підхід сприяє розширенню кола можливих рішень та допомагає сторонам знайти варіант, який задовольняє інтереси обох учасників конфлікту (Family mediation practice, Phases 1–3, n.d.). Після формування можливих варіантів врегулювання конфлікту медіація переходить до етапу оцінювання та узгодження запропонованих рішень. На цьому етапі сторони аналізують кожен із варіантів, визначають його переваги та недоліки, а також оцінюють можливість його практичного застосування. Медіатор допомагає учасникам процесу зосередитися на реалістичних рішеннях, які можуть бути реалізовані у повсякденному житті. У випадках сімейних конфліктів це особливо актуально, оскільки домовленості повинні враховувати інтереси всіх членів родини, включаючи дітей.

Поступово сторони доходять до варіанту рішення, який вони готові прийняти як взаємоприйнятний. На цьому етапі медіатор допомагає сторонам уточнити деталі домовленості, визначити порядок її реалізації та передбачити можливі труднощі, які можуть виникнути у майбутньому. Такий підхід дозволяє зробити домовленість більш стабільною та придатною для практичного виконання. Наступним етапом сімейної медіації є оформлення досягнутих домовленостей. На цьому етапі результати переговорів фіксуються у письмовій формі у вигляді медіаційної угоди. Угода містить опис домовленостей сторін, порядок їх реалізації та можливі механізми вирішення майбутніх суперечностей. У деяких випадках така угода може бути затверджена судом або набувати

юридичної сили відповідно до національного законодавства (Family mediation practice, Phases 1–3, n.d.).

Процедура завершення медіації також включає підбиття підсумків переговорного процесу та обговорення подальших кроків сторін. Медіатор допомагає учасникам конфлікту оцінити результати спільної роботи та визначити, як досягнуті домовленості можуть вплинути на їхні подальші взаємини. Для багатьох учасників медіації цей етап стає моментом переосмислення конфлікту та початком нової моделі взаємодії (Adapting therapeutic family mediation, 2002).

Подальший перебіг сімейної медіації після формалізації попередніх домовленостей між сторонами пов'язаний із процесом уточнення умов реалізації досягнутих рішень та прогнозування можливих ситуацій, які можуть виникнути у майбутньому. На цьому етапі медіатор допомагає учасникам конфлікту перейти від загальних формулювань до конкретних дій, що повинні бути здійснені кожною стороною. Йдеться про визначення часових меж виконання домовленостей, механізмів комунікації між сторонами після завершення медіації, а також способів реагування на можливі труднощі. У сімейних конфліктах, пов'язаних із вихованням дітей, такі уточнення можуть включати погодження графіку спілкування з дитиною, розподіл відповідальності за її навчання або участь у позашкільних заходах (Фурса & Фурса, 2022). Деталізація домовленостей дозволяє зменшити ризик повторного виникнення суперечностей та сприяє стабільності досягнутих рішень.

У процесі обговорення умов виконання домовленостей медіатор також допомагає сторонам усвідомити наслідки різних варіантів поведінки у майбутньому (Шмаленко & Сиротенко, 2025).

Учасники конфлікту аналізують можливі сценарії розвитку подій та обговорюють, як вони будуть діяти у разі зміни життєвих обставин. Наприклад, якщо один із батьків планує зміну місця проживання або

роботи, сторони можуть заздалегідь обговорити, як це вплине на їхні домовленості щодо виховання дитини. Такий підхід дозволяє уникнути нових конфліктів та сприяє більш гнучкому характеру досягнутих рішень. Медіатор у цьому випадку виступає не лише організатором переговорного процесу, але й фасилітатором стратегічного планування взаємодії між сторонами.

Особливістю сімейної медіації є те, що вона спрямована не лише на вирішення конкретного конфлікту, але й на формування нових моделей взаємодії між членами родини. Тому у завершальній частині медіаційного процесу значна увага приділяється розвитку навичок конструктивної комунікації (Closing thoughts, n.d.).

Медіатор може запропонувати сторонам обговорити, які способи спілкування допомагають їм уникати ескалації конфліктів і підтримувати взаємну повагу. Учасники медіації аналізують власний досвід спілкування та визначають, які зміни у поведінці можуть сприяти більш стабільним взаєминам. У деяких випадках сторони домовляються про регулярне обговорення питань, що стосуються спільних інтересів, або про використання певних правил комунікації, які допомагають уникати взаємних звинувачень.

Окремим аспектом завершального етапу медіації є емоційна стабілізація учасників конфлікту. Сімейні суперечності часто супроводжуються сильними емоційними переживаннями, такими як образа, розчарування або почуття несправедливості. У процесі медіації ці емоції поступово трансформуються через діалог і взаємне розуміння позицій сторін. Наприкінці медіаційного процесу медіатор може запропонувати сторонам підсумувати власні відчуття щодо проведеної роботи та визначити, як змінилося їхнє сприйняття конфлікту. Така рефлексія дозволяє учасникам процесу усвідомити, що досягнуті домовленості стали результатом їхніх спільних зусиль (Therapeutic family

mediation: Practice principles, n.d.). Після завершення основного переговорного процесу сторони можуть обговорити можливість подальшого супроводу домовленостей. У деяких випадках медіатор пропонує провести додаткову зустріч через певний час після підписання угоди, щоб оцінити, як виконуються домовленості та чи виникають нові труднощі у взаємодії. Така практика дозволяє підтримувати стабільність досягнутих результатів та своєчасно реагувати на зміни у життєвих обставинах сторін. Особливо актуальною вона є у ситуаціях, коли медіація стосується довготривалих взаємин між батьками та дітьми (Fok, 2002).

Подальший розвиток сімейної медіації також передбачає усвідомлення сторонами власної відповідальності за виконання домовленостей. На відміну від судового рішення, яке накладає на сторони зовнішній обов'язок виконувати визначені умови, медіаційна угода ґрунтується на добровільній згоді учасників конфлікту.

Це означає, що її ефективність значною мірою залежить від готовності сторін дотримуватися досягнутих домовленостей. Саме тому під час завершального етапу медіатор підкреслює значення взаємної довіри та відповідальності сторін за подальшу реалізацію рішень (Shared parenting and sole custody, n.d.).

У процесі завершення медіації сторони також можуть обговорити зміни, які відбулися у їхньому сприйнятті конфліктної ситуації. Часто учасники медіації зазначають, що під час переговорів вони отримали можливість почути аргументи іншої сторони та зрозуміти її позицію. Такий досвід сприяє формуванню більш гнучкого ставлення до суперечностей та зменшує ризик виникнення нових конфліктів у майбутньому. Важливим результатом медіації стає не лише досягнення домовленостей, але й зміна характеру взаємодії між сторонами.

Особливістю завершального етапу сімейної медіації є також підбиття підсумків переговорного процесу. Медіатор пропонує сторонам

оцінити, які етапи медіації були найбільш продуктивними, які труднощі виникали під час переговорів та які способи взаємодії допомогли подолати суперечності. Такий аналіз сприяє усвідомленню учасниками власної ролі у вирішенні конфлікту та формує у них досвід конструктивного врегулювання суперечностей (Шмаленко & Сиротенко, 2025).

Після завершення медіаційного процесу сторони залишаються відповідальними за реалізацію досягнутих домовленостей у повсякденному житті. У випадках, коли домовленості стосуються довготривалих взаємин, наприклад співпраці між батьками після розірвання шлюбу, їх виконання може вимагати постійної комунікації та взаємної координації дій. Саме тому медіація спрямована не лише на вирішення конкретного конфлікту, але й на формування навичок конструктивної взаємодії між учасниками родинних відносин (Фурса & Фурса, 2022).

2.2. Техніки та інструменти медіатора

У межах медіаційного процесу техніки допомагають структурувати комунікацію між учасниками взаємодії, забезпечити рівні можливості для висловлення позицій та сприяти формуванню атмосфери взаємної поваги. Використання таких прийомів дозволяє медіатору не лише координувати переговорний процес, але й підтримувати психологічну рівновагу між сторонами конфлікту. Саме завдяки застосуванню різноманітних технік медіатор створює умови для поступового переходу від емоційного протистояння до конструктивного обговорення проблеми.

Однією з найбільш поширених технік у сімейній медіації є активне слухання. Цей прийом передбачає уважне сприйняття висловлювань сторін, а також демонстрацію зацікавленості у змісті їхніх повідомлень. Активне слухання полягає не лише у мовчазному сприйнятті інформації, але й у використанні вербальних і невербальних сигналів, які свідчать про

залученість медіатора у процес комунікації. До таких сигналів належать уточнювальні запитання, кивання головою, короткі репліки підтримки та переформулювання сказаного. Завдяки цьому учасники медіації відчують, що їхні позиції почуті та зрозумілі, що сприяє зниженню емоційної напруги. Активне слухання також дозволяє медіатору виявити приховані інтереси сторін, які не завжди прямо озвучуються у процесі конфліктної взаємодії (Family mediation and ethnicity, n.d.). Наступною технікою, яка широко використовується у сімейній медіації, є перефразування. Суть цього прийому полягає у тому, що медіатор повторює висловлювання сторони конфлікту у змінній формі, зберігаючи його основний зміст. Перефразування дозволяє уточнити позицію учасника медіації та переконатися, що вона була правильно зрозуміла. Крім того, цей прийом сприяє нейтралізації емоційно забарвлених висловлювань, оскільки медіатор формулює їх у більш нейтральній формі. Завдяки цьому сторони можуть почути зміст повідомлення без негативного емоційного забарвлення, що полегшує подальший діалог. Перефразування також допомагає уникнути непорозумінь між учасниками конфлікту та сприяє формуванню більш чіткої картини ситуації (Яновицька & Гусонька, 2024).

Поряд із перефразуванням медіатор застосовує техніку узагальнення. Цей прийом полягає у підсумовуванні висловлювань сторін та виділенні основних аспектів обговорюваної проблеми. Узагальнення допомагає структурувати переговорний процес та зосередити увагу учасників медіації на найбільш значущих питаннях. У сімейних конфліктах сторони часто схильні переходити від однієї теми до іншої або повертатися до подій минулого, що ускладнює обговорення конкретної проблеми (Family mediation practice, Phases 1–3, n.d.).

Використання узагальнення дозволяє медіатору спрямувати діалог у конструктивне русло та уникнути зайвих відхилень від теми переговорів.

Технікою медіації є також техніка уточнення (Lam, 2002). Вона передбачає постановку медіатором додаткових запитань, спрямованих на більш глибоке розуміння позицій сторін. Уточнюючі запитання допомагають розкрити зміст висловлювань учасників медіації та виявити аспекти конфлікту, які раніше залишалися невираженими. У процесі сімейної медіації такі запитання можуть стосуватися почуттів сторін, їхніх очікувань або обставин, що спричинили конфлікт. Завдяки уточненню медіатор отримує більш повну інформацію про ситуацію, що дозволяє краще організувати подальший переговорний процес.

Однією з технік, спрямованих на зниження емоційної напруги, є техніка відображення почуттів. Вона полягає у тому, що медіатор вербалізує емоційний стан учасника конфлікту, демонструючи розуміння його переживань (Чичекова, 2021). До прикладу, медіатор може зазначити, що сторона відчуває розчарування, образу або тривогу у зв'язку з певною ситуацією. Такий прийом допомагає учасникам медіації усвідомити власні емоції та побачити, що їхні переживання визнаються і сприймаються іншими учасниками процесу. Водночас відображення почуттів сприяє зниженню рівня конфліктності, оскільки емоції отримують можливість бути висловленими у безпечному комунікативному середовищі.

Серед технік, які застосовуються у медіації, значне місце посідає техніка переформулювання конфліктних висловлювань. У ситуаціях, коли сторони використовують агресивні або звинувачувальні формулювання, медіатор може змінити форму висловлювання таким чином, щоб воно передавало зміст позиції без негативного емоційного навантаження (Фурса & Фурса, 2022).

Таблиця 2.1.

Основні техніки роботи медіатора у процесі врегулювання сімейних конфліктів
(Ханюкова, 2013)

Техніка медіації	Сутність техніки	Основна мета застосування	Дії медіатора	Приклад застосування у сімейному конфлікті	Очікуваний ефект для сторін конфлікту	Етап медіації, на якому використовується
Активне слухання	Усвідомлення сприйняття висловлювань учасників без оцінювання	Демонстрація уваги та поваги до позиції кожної сторони	Медіатор підтримує контакт, киває, уточнює деталі, повторює основні думки	Один із партнерів пояснює причини конфлікту, медіатор уважно вислуховує та уточнює зміст сказаного	Зниження напруження, створення атмосфери довіри	Початковий етап медіації
Перефразування	Передача змісту висловлювання іншими словами	Уточнення змісту повідомлення та уникнення непорозуміння	Медіатор коротко повторює сказане учасником, змінюючи формулювання	«Я правильно розумію, що вас турбує відсутність підтримки з боку партнера?»	Краще розуміння позицій сторін	Етап обговорення позицій
Уточнення	Постановка додаткових запитань для деталізації інформації	Отримання точнішого розуміння проблеми	Медіатор ставить відкриті запитання	«Що саме у цій ситуації викликало у вас найбільше занепокоєння?»	Чітке формулювання проблеми	Етап визначення предмета конфлікту
Рефреймінг	Зміна формулювання негативних висловлювань на нейтральні	Зменшення емоційної напруженості	Медіатор переформулює різкі висловлювання	Замість «він ніколи не допомагає» – «ви відчуваєте потребу в більшій підтримці»	Перехід від звинувачень до конструктивного діалогу	Етап аналізу конфлікту

Узагалення	Підсумовування ключових думок сторін	Структурування інформації	Медіатор коротко підсумовує висловлені позиції	«Отже, ми з'ясували, що для обох сторін проблемою є розподіл обов'язків»	Чітке усвідомлення суті конфлікту	Етап обговорення
Відображення емоцій	Усвідомлення емоційного стану учасників	Підтримка емоційної рівноваги	Медіатор називає емоції, які спостерігає	«Схоже, ця ситуація викликає у вас сильне розчарування»	Зменшення напруженості	Протягом усієї медіації
Нейтральні запитання	Запитання без оцінювання та критики	Стимулювання конструктивного діалогу	Медіатор ставить запитання, що допомагають сторонам висловитися	«Яким ви бачите можливе вирішення цієї ситуації?»	Пошук варіантів вирішення конфлікту	Етап пошуку рішень
Формування спільних інтересів	Виявлення точок дотику між сторонами	Переорієнтація з позицій на інтереси	Медіатор акцентує увагу на спільних цілях	«Ви обидва хочете стабільних відносин у сім'ї»	Підвищення готовності до співпраці	Етап переговорів
Підбиття підсумків	Завершення обговорення	Узгодження домовленостей	Медіатор підсумовує домовленості	«Отже, ви домовилися розподілити обов'язки таким чином...»	Чітке формулювання результатів	Завершальний етап

Такий прийом дозволяє зменшити напруженість у спілкуванні та сприяє переходу до більш конструктивного обговорення проблеми. Переформулювання також допомагає сторонам побачити ситуацію з іншого ракурсу та усвідомити, що конфлікт може мати різні інтерпретації (Salem & Mayer, 2024).

У практиці сімейної медіації широко використовується техніка відкритих запитань. Вона полягає у формулюванні таких запитань, які спонукають учасників медіації до розгорнутих відповідей і глибшого аналізу ситуації. Відкриті запитання допомагають сторонам висловити власні думки та почуття, а також сприяють виявленню інтересів, що лежать в основі конфлікту. Завдяки таким запитанням медіатор може стимулювати сторони до самостійного пошуку рішень та до більш усвідомленого ставлення до власної поведінки у конфлікті. Технікою, яка застосовується у сімейній медіації, є техніка нормалізації. Вона передбачає пояснення сторонам, що конфлікти є природною частиною міжособистісних відносин і не обов'язково свідчать про неможливість подальшої взаємодії. Такий підхід допомагає зменшити почуття провини або безвиході, які можуть виникати у сторін під час конфлікту. Нормалізація сприяє формуванню більш реалістичного ставлення до ситуації та створює умови для конструктивного обговорення проблеми (Широковська, 2020).

У процесі медіації застосовується техніка фокусування уваги. Вона полягає у спрямуванні діалогу сторін на конкретні аспекти конфлікту, які потребують обговорення. У сімейних суперечностях сторони часто схильні повертатися до минулих образ або піднімати нові питання, що ускладнює переговорний процес. Фокусування дозволяє медіатору підтримувати структуру діалогу та спрямовувати сторони до обговорення тих питань, які можуть бути вирішені у межах медіації.

Таблиця 2.2.

Інструменти та методичні засоби, що застосовуються медіатором у процесі сімейної медіації

(Ковальчук, 2019) (Осауленко, 2021; Паніотто, 2022)

Інструмент медіації	Опис інструменту	Мета використання	Роль медіатора у застосуванні	Приклад використання	Переваги застосування	Результат для учасників
Медіацій на бесіда	Організований діалог між сторонами конфлікту	Створення простору для конструктивного спілкування	Медіатор координує розмову та підтримує нейтральність	Подружжя обговорює проблеми взаєморозуміння	Сприяє відкритості та взаємному вислуховуванню	Покращення комунікації
Спільна зустріч сторін	Основна форма проведення медіації	Обговорення конфлікту у присутності обох сторін	Медіатор контролює порядок висловлювань	Подружжя разом аналізує причини конфлікту	Дає змогу почути позицію іншої сторони	Формування взаємного розуміння
Індивідуальна сесія	Окрема зустріч медіатора з одним учасником	З'ясування особистих мотивів та переживань	Медіатор проводить конфіденційну розмову	Один із партнерів висловлює особисті побоювання	Дає можливість відкрито висловити емоції	Краще розуміння ситуації
Карта конфлікту	Схематичне відображення причин та сторін конфлікту	Структурування інформації	Медіатор фіксує основні аспекти конфлікту	Визначення основних проблем у сімейних відносинах	Полегшує аналіз ситуації	Усвідомлення структури конфлікту
Генерація варіантів рішень	Спільний пошук можливих рішень	Стимулювання творчого підходу	Медіатор пропонує сторонам висунути варіанти вирішення	Пошук способів розподілу обов'язків	Розширення можливих рішень	Досягнення компромісу

Візуалізація домовленостей	Фіксація рішень у письмовій або графічній формі	Уточнення домовленостей	Медіатор записує погоджені рішення	Запис домовленостей щодо виховання дітей	Підвищує чіткість домовленостей	Усвідомлення відповідальності
Аналіз інтересів	Виявлення справжніх потреб сторін	Перехід від позицій до інтересів	Медіатор допомагає сформулювати потреби	Визначення інтересів кожного партнера	Сприяє взаємному розумінню	Формування спільного рішення
Переговорна стратегія	Використання методів конструктивних переговорів	Досягнення компромісу	Медіатор регулює процес обговорення	Обговорення умов спільного проживання	Допомагає уникнути ескалації конфлікту	Узгодження позицій
Укладання медіаційної угоди	Оформлення результатів у медіації	Фіксація домовленостей сторін	Медіатор допомагає сформулювати умови угоди	Письмове оформлення домовленостей	Чіткість та зрозумілість рішень	Стабілізація відносин

Окремою технікою є техніка паузи, яка використовується у випадках, коли емоційна напруга між сторонами досягає високого рівня. Медіатор може запропонувати коротку перерву у переговорному процесі, щоб учасники медіації мали можливість заспокоїтися та переосмислити ситуацію. Такий прийом допомагає уникнути ескалації конфлікту та сприяє відновленню конструктивної атмосфери під час переговорів (Кудояр та ін., 2010). У сімейній медіації застосовується техніка розділення сторін на окремі зустрічі, що іноді називається індивідуальними консультаціями. У межах таких зустрічей медіатор може обговорити з кожною стороною її позицію без присутності іншого учасника конфлікту. Це дозволяє сторонам відверто висловити свої побоювання або сумніви, які вони не готові озвучити у спільному

обговоренні. Після проведення таких консультацій медіатор повертає сторони до спільного переговорного процесу, використовуючи отриману інформацію для більш ефективної організації діалогу (Фурса & Фурса, 2022).

Поряд із техніками медіаційної взаємодії у практиці сімейної медіації застосовується система спеціальних інструментів, які допомагають медіатору організувати переговорний процес, структурувати обговорення конфлікту та сприяти пошуку взаємоприйнятних рішень.

Інструменти медіатора відрізняються від технік тим, що вони виступають більш практичними засобами організації процедури медіації та забезпечують можливість керування перебігом комунікації між сторонами. У сімейних конфліктах такі інструменти набувають особливого значення, оскільки суперечності між членами родини часто супроводжуються емоційною напругою, різними очікуваннями та тривалими міжособистісними переживаннями. Саме використання спеціалізованих інструментів дозволяє медіатору підтримувати структурованість переговорів і створювати умови для конструктивної взаємодії між сторонами.

Одним із поширених інструментів медіатора є так званий порядок денний переговорів. Він формується на початкових етапах медіаційного процесу та містить перелік питань, які підлягають обговоренню між сторонами. Такий інструмент дозволяє структурувати діалог і запобігати хаотичному переходу від однієї теми до іншої (Bartlet, 2024). У сімейних конфліктах перелік питань може включати обговорення умов проживання дітей, розподіл батьківських обов'язків, фінансові аспекти утримання родини або інші питання, що стали причиною суперечностей. Наявність узгодженого порядку денного дозволяє сторонам зосередитися на конкретних аспектах конфлікту та поступово переходити від одного питання до іншого. Іншим інструментом медіатора є використання так

званих карт інтересів. Цей підхід передбачає візуалізацію інтересів кожної сторони конфлікту, що дозволяє учасникам переговорів краще усвідомити власні потреби та побачити інтереси іншої сторони. Медіатор може записувати ці інтереси на дошці або аркуші паперу, групуючи їх за змістом або за рівнем значущості для сторін. Така візуалізація допомагає учасникам медіації зрозуміти, що навіть у ситуації конфлікту між ними можуть існувати спільні або взаємодоповнювальні інтереси. Крім того, картографування інтересів дозволяє медіатору структурувати подальший пошук можливих рішень (Широковська, 2020).

У процесі сімейної медіації також застосовується інструмент формування варіантів рішень. Його використання передбачає створення списку можливих способів врегулювання конфлікту, які пропонуються сторонами або генеруються у процесі спільного обговорення (General introduction, n.d.). Медіатор записує запропоновані варіанти на окремому аркуші або дошці, що дозволяє учасникам переговорів бачити повний перелік можливостей. Такий інструмент сприяє розвитку творчого підходу до вирішення конфлікту, оскільки сторони можуть пропонувати різні ідеї без негайної оцінки їхньої доцільності. Після формування переліку варіантів сторони поступово переходять до їх аналізу та вибору найбільш прийняттого рішення. Наступним інструментом, який застосовується у сімейній медіації, є так звана шкала оцінювання пропозицій. Вона використовується для аналізу запропонованих рішень і визначення їхньої прийнятності для кожної зі сторін. Учасники переговорів можуть оцінювати варіанти рішень за певними критеріями, наприклад за рівнем задоволення їхніх інтересів або за можливістю практичного виконання (Cubitt, 2009). Такий підхід дозволяє сторонам більш об'єктивно оцінити різні варіанти врегулювання конфлікту та сприяє формуванню домовленостей, які є реалістичними і прийнятними для обох учасників.

У практиці медіації використовується інструмент формування сценаріїв майбутньої взаємодії. Він передбачає обговорення того, як сторони будуть діяти після завершення медіаційного процесу. У сімейних конфліктах цей інструмент допомагає сторонам заздалегідь продумати порядок взаємодії у майбутньому, зокрема у питаннях спільного виховання дітей, розподілу обов'язків або організації сімейних зустрічей. Обговорення можливих сценаріїв дозволяє зменшити невизначеність і сприяє формуванню більш стабільних домовленостей.

Окремим інструментом медіатора є використання письмових нотаток або схем під час переговорів. Фіксація основних аспектів обговорення дозволяє медіатору відстежувати перебіг переговорного процесу та уникати повторного обговорення тих самих питань (Antsyferova & Chornopyska, 2023).

Записи допомагають сторонам бачити прогрес у вирішенні конфлікту та усвідомлювати, що переговори поступово наближаються до результату. У деяких випадках медіатор може використовувати графічні схеми, що відображають взаємозв'язки між різними аспектами конфлікту.

У сімейній медіації також застосовується інструмент моделювання домовленостей. Він полягає у поетапному формуванні майбутньої угоди між сторонами. Медіатор пропонує учасникам переговорів обговорити конкретні умови співпраці, які можуть бути включені до підсумкової угоди. Таке моделювання дозволяє сторонам перевірити життєздатність домовленостей ще до їх офіційного оформлення. Якщо у процесі обговорення виникають труднощі або суперечності, сторони можуть внести зміни до запропонованих умов. Завершальним інструментом медіатора є оформлення медіаційної угоди. Письмова фіксація домовленостей дозволяє сторонам чітко визначити свої зобов'язання та уникнути подальших непорозумінь (Фурса & Фурса, 2022). Угода може містити опис домовленостей щодо розподілу обов'язків, порядку взаємодії

між сторонами, строків виконання певних дій та інших аспектів, які були погоджені під час переговорів. У деяких випадках така угода може бути подана до суду для затвердження або використана як підстава для подальшого врегулювання правових питань (Family mediation practice, Phases 1–3, n.d.).

2.3. Аналіз ефективності процесу медіації

Аналіз ефективності процесу медіації у сфері сімейних конфліктів становить окремий напрям досліджень у галузі альтернативного вирішення спорів, конфліктології та прикладної психології. Оцінювання результативності медіаційних процедур пов'язане з необхідністю визначення того, наскільки цей механізм сприяє врегулюванню конфліктів, відновленню комунікації між сторонами та формуванню стабільних домовленостей між учасниками спору.

У сучасній науковій літературі ефективність медіації розглядається як комплексна категорія, що включає не лише факт досягнення угоди, але й інші параметри, пов'язані з характером взаємодії сторін, тривалістю виконання домовленостей, рівнем задоволеності учасників процесу та впливом медіації на подальші міжособистісні відносини (Чичекова, 2021).

Такий підхід зумовлений тим, що сімейні конфлікти мають складну соціально-психологічну природу і часто продовжуються навіть після формального завершення спору. Саме тому оцінювання ефективності медіації передбачає аналіз як безпосередніх результатів переговорного процесу, так і його довгострокових наслідків.

Одним із найбільш поширених критеріїв оцінювання ефективності медіації є досягнення взаємної угоди між сторонами конфлікту. У межах такого підходу результативність процедури визначається тим, чи вдалося учасникам переговорів сформулювати домовленості, що задовольняють їхні інтереси. Якщо сторони приходять до згоди щодо основних аспектів

конфлікту, медіаційний процес вважається успішним (Cubitt, 2009). Проте сучасні дослідження демонструють, що факт досягнення угоди не завжди відображає реальний рівень ефективності медіації. У деяких випадках сторони можуть формально погодитися з певними умовами, але згодом не дотримуватися їх або відчувати незадоволення результатами переговорів. Саме тому у наукових дослідженнях дедалі частіше застосовується комплексний підхід до оцінювання медіаційних процедур (Широковська, 2020).

Параметром оцінювання ефективності медіації є ступінь виконання досягнутих домовленостей. Після завершення переговорного процесу дослідники аналізують, чи дотримуються сторони умов укладеної угоди протягом певного часу. У випадках сімейних конфліктів виконання домовленостей може стосуватися розподілу батьківських обов'язків, порядку спілкування з дитиною, фінансових зобов'язань або інших аспектів взаємодії між членами родини. Якщо сторони дотримуються погоджених умов без необхідності повторного втручання медіатора або судових органів, це свідчить про стабільність досягнутого результату. Таким чином довготривале виконання домовленостей розглядається як один із показників результативності медіаційного процесу.

Після завершення переговорів сторони можуть оцінювати власний досвід участі у медіації, визначаючи, наскільки справедливим і прийнятним для них є досягнутий результат. У дослідженнях цього аспекту використовуються різні методи збору інформації, зокрема анкетування, інтерв'ю або опитування учасників медіаційного процесу (Яновицька & Гусонька, 2024).

Учасники можуть оцінювати роботу медіатора, рівень нейтральності процедури, комфортність умов переговорів та можливість відкрито висловлювати власні позиції. Якщо сторони відзначають позитивний

досвід участі у медіації, це свідчить про ефективність організації переговорного процесу.

Показником ефективності медіації також виступає зміна характеру комунікації між сторонами конфлікту. У сімейних суперечностях конфліктна взаємодія часто супроводжується взаємними звинуваченнями, агресивними висловлюваннями або повною відсутністю діалогу (Toward a feminist-informed model of therapeutic family mediation, n.d.).

Під час медіації сторони отримують можливість налагодити комунікацію та навчитися обговорювати суперечливі питання у більш конструктивний спосіб. Якщо після завершення медіації учасники конфлікту здатні підтримувати діалог і самостійно вирішувати виникаючі суперечності, це розглядається як позитивний результат переговорного процесу. У цьому випадку медіація виконує не лише функцію врегулювання конкретного конфлікту, але й сприяє формуванню нових моделей взаємодії між сторонами.

Оцінювання ефективності медіації також пов'язане з аналізом часу, необхідного для врегулювання конфлікту. Порівняно із судовими процедурами медіація зазвичай потребує значно менше часу для досягнення домовленостей. У багатьох випадках переговорний процес може завершитися протягом кількох зустрічей, тоді як судовий розгляд триває місяцями або навіть роками. Скорочення часу вирішення спору сприяє зниженню емоційної напруги між сторонами та дозволяє швидше перейти до реалізації досягнутих домовленостей. Саме тому тривалість медіаційного процесу розглядається як один із факторів оцінювання його результативності (Adapting therapeutic family mediation, 2002).

Проведення медіаційної процедури зазвичай потребує менших фінансових витрат порівняно із судовим розглядом. Учасники процесу можуть уникнути витрат на тривалі судові засідання, оплату юридичних послуг та інші супутні витрати. Економічна доцільність медіації робить її

привабливою альтернативою судовому врегулюванню сімейних конфліктів. У дослідженнях ефективності медіації часто аналізується співвідношення між витратами на проведення переговорів та результатами, яких вдалося досягти у процесі врегулювання спору (Фурса & Фурса, 2022). Оцінювання ефективності медіації також включає аналіз психологічного впливу процедури на учасників конфлікту. Сімейні суперечності можуть супроводжуватися значним емоційним навантаженням, яке негативно впливає на психічний стан сторін. Медіація створює можливість для безпечного обговорення проблеми та висловлення власних почуттів, що сприяє зниженню рівня стресу. Якщо після завершення переговорів сторони відчують зменшення емоційної напруги та більш позитивне ставлення один до одного, це може розглядатися як додатковий показник ефективності медіаційного процесу (Closing thoughts, n.d.).

У процесі аналізу результативності медіації також враховується вплив процедури на дітей, якщо конфлікт стосується сімейних відносин між батьками. У таких випадках дослідники оцінюють, чи сприяла медіація створенню стабільного середовища для розвитку дитини та чи вдалося батькам сформувати конструктивну модель співпраці. Зниження рівня конфліктності між батьками позитивно впливає на психологічний стан дітей та сприяє збереженню їхніх емоційних зв'язків з обома батьками. Саме тому у дослідженнях сімейної медіації значна увага приділяється аналізу її впливу на добробут дітей.

У наукових дослідженнях також застосовується порівняльний аналіз результатів медіації та судового врегулювання конфліктів. Такий підхід дозволяє визначити переваги і обмеження кожного із цих механізмів.

Дослідники аналізують частоту досягнення угод, рівень задоволеності сторін, стабільність домовленостей та інші показники. Результати таких досліджень свідчать про те, що медіація у багатьох

випадках сприяє більш гнучкому та індивідуалізованому вирішенню конфліктів, оскільки сторони самостійно формують умови домовленостей (Therapeutic family mediation: Practice overview, 2002).

Методом оцінювання ефективності медіації є аналіз повторних звернень сторін до суду або медіаційних процедур. Якщо після завершення переговорів сторони повторно вступають у конфлікт або звертаються до суду для вирішення тих самих питань, це може свідчити про недостатню стабільність досягнутих домовленостей. Навпаки, відсутність повторних конфліктів або звернень до судових органів розглядається як показник ефективності медіаційного врегулювання (Cubitt, 2009).

Висновки до розділу 2

Другий розділ роботи присвячено аналітичному огляду процесу сімейної медіації у двох взаємопов'язаних вимірах: структурно-процедурному та інструментальному. Перший охоплює послідовність етапів медіаційного процесу, другий — техніки й інструменти, що застосовуються медіатором для організації конструктивного діалогу між сторонами.

Встановлено, що сімейна медіація є чітко структурованим процесом, який розгортається через послідовні, логічно взаємопов'язані етапи: підготовчий, презентацію позицій сторін, виявлення глибинних інтересів, генерацію можливих рішень, їх оцінювання та узгодження, і нарешті — оформлення досягнутих домовленостей. Кожен з етапів виконує власну функцію у загальній динаміці переговорного процесу: від зниження рівня тривожності та формування довіри до процедури — до поступового переходу від позиційного протистояння до спільного вироблення рішення. Особливо значущим є завершальний етап, на якому сторони не лише

фіксують домовленості, а й відпрацьовують моделі майбутньої взаємодії, що визначає стійкість досягнутих результатів у часі.

Аналіз технік і інструментів медіатора показав, що ефективність процедури значною мірою визначається не стільки особистістю посередника, скільки системним застосуванням специфічних комунікативних прийомів. Серед них центральне місце посідають активне слухання, перефразування, уточнення позицій, відображення емоцій та рефреймінг — тобто переформулювання висловлювань у нейтральний спосіб. Ці техніки забезпечують безпечне комунікативне середовище, у якому сторони отримують можливість почути одне одного без емоційного загострення. Медіатор у такій системі виконує не арбітражну, а фасилітативну функцію: він не ухвалює рішень, але організовує умови, за яких сторони здатні дійти до них самостійно.

Окреме місце в розділі посідає аналіз ефективності медіаційного процесу. Встановлено, що ефективність медіації є багатовимірною категорією: вона не зводиться до факту підписання угоди, а охоплює також ступінь виконання досягнутих домовленостей, рівень задоволеності учасників, зміни у характері їхньої комунікації та економічний вимір у порівнянні з альтернативними механізмами вирішення спорів. Дослідження свідчать, що медіація демонструє вищу стійкість результатів порівняно із судовим врегулюванням саме тому, що домовленості формуються самими учасниками і відображають їхні реальні інтереси.

Матеріали другого розділу підтвердили, що процедурна організованість є ключовою умовою ефективності медіації, а не другорядним технічним питанням. Саме ця теза стала відправною точкою для емпіричної частини дослідження, у якій перевірялося, чи підтверджує суб'єктивний досвід учасників медіації те значення структурних характеристик процедури, яке описує теорія.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ

3.1. Організація та методологія емпіричного дослідження

Теоретичний аналіз, здійснений у попередніх розділах, окреслив концептуальні засади сімейної медіації та її роль у трансформації комунікативної взаємодії між партнерами в умовах конфлікту. Третій розділ присвячено емпіричній частині дослідження, яка дозволяє звернутися до досвіду осіб, що брали участь у процедурі сімейної медіації.

Мета емпіричного дослідження — з'ясувати, як особи, що мають досвід участі у сімейній медіації, описують зміни у комунікативній взаємодії з партнером, які відбулися після участі у процедурі сімейної медіації, та визначити, які чинники вони пов'язують із цими змінами.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: з'ясувати причини та соціальний контекст звернення респондентів до медіації; виявити, як учасники характеризують комунікацію з партнером до початку медіаційного процесу та які бар'єри вони ідентифікують; описати зміни у спілкуванні, які респонденти фіксують після участі у процедурі сімейної медіації; виокремити ключові смислові категорії, що відображають роль медіації у трансформації комунікативної взаємодії.

Метод дослідження. Основним методом збору первинних даних обрано глибинне напівструктуроване інтерв'ю. Вибір цього методу зумовлений характером предмета дослідження: досвід участі у сімейній медіації є особистим і нерідко чутливим, тому стандартизовані опитувальники з готовими варіантами відповідей не дозволяють зафіксувати його в повному обсязі (The future of family mediation, 2002). Глибинне інтерв'ю надає доступ до розгорнутого наративу, у якому респондент сам визначає, що є для нього значущим (Blakey, 2025).

Напівструктурований формат забезпечує тематичну спрямованість розмови завдяки заздалегідь підготовленому гайду, водночас залишаючи простір для поглиблення окремих тем залежно від їхньої інформаційної значущості (Family mediation practice skills, 2002).

Вибірка та процедура відбору респондентів. Вибірка є цільовою і складається з шести осіб, які мають досвід участі у процедурі сімейної медіації як одна зі сторін сімейного конфлікту. Такий принцип формування вибірки є методологічно обґрунтованим: оскільки предмет дослідження — суб'єктивний досвід учасників медіації, єдиними релевантними джерелами інформації є саме ті особи, які безпосередньо пройшли через цю процедуру (Antsyferova & Chornopyska, 2023).

Пошук респондентів здійснювався двома шляхами. По-перше, застосовувався метод цільового відбору через звернення до громадських організацій та центрів медіації, що діють у відповідному регіоні. Ці організації інформували своїх колишніх клієнтів — за їхньою попередньою згодою — про проведення дослідження та надавали їм контактну інформацію для участі; жодних деталей конкретних справ при цьому не розкривалося. Ініціатива звернення до дослідника у такий спосіб завжди залишалася за самим респондентом. По-друге, для розширення вибірки застосовувався метод «снігової кулі» (Barsky, n.d.): особи, які вже погодилися взяти участь у дослідженні, за власним бажанням рекомендували інших людей зі свого кола зі схожим досвідом. Такий підхід виявився доцільним з огляду на те, що медіація залишається відносно нечастою практикою в Україні.

Усім потенційним учасникам заздалегідь надавалася письмова інформація про мету дослідження та умови участі. До початку інтерв'ю кожен респондент підписував форму інформованої згоди, яка підтверджувала добровільність участі та поінформованість про право відмовитися від продовження бесіди у будь-який момент. Усі матеріали

після транскрипції знеособлювалися: імена та ідентифікуючі ознаки замінювалися кодовими позначеннями (P1–P6). Звукозапис зберігався виключно на захищеному носії дослідника.

До складу вибірки увійшли четверо жінок та двоє чоловіків віком від 29 до 47 років. За сімейним статусом троє респондентів на момент проведення інтерв'ю перебували у шлюбі, двоє перебували у процесі розлучення або вже розлучилися, один — у партнерських стосунках без офіційного шлюбу. Характер конфліктів, що стали підставою для звернення до медіації, різнився: подружні суперечки щодо виховання дітей, розподілу фінансових зобов'язань, розподілу батьківських обов'язків, а також конфлікти, пов'язані з реінтеграцією партнера після тривалої відсутності.

Актуальність включення до вибірки сімей військовослужбовців. Двоє учасників дослідження (P3 та P6) мають досвід сімейного конфлікту, безпосередньо пов'язаного з військовою службою одного з партнерів. Їх включення до вибірки є свідомим і методологічно обґрунтованим рішенням. В умовах повномасштабного воєнного вторгнення, що розпочалося у лютому 2022 року, значна частина українських сімей зіткнулася з тривалою розлукою, невизначеністю та складнощами реінтеграції після повернення військовослужбовця. Ці обставини формують специфічний комунікативний контекст, у якому медіація може відігравати особливу роль. Обидва респонденти відповідали загальному критерію включення — досвід участі у сімейній медіації — і включені до вибірки нарівні з іншими учасниками.

З соціологічної точки зору сім'ї військовослужбовців являють собою окрему соціальну групу, що функціонує в умовах структурно зумовленої нестабільності (Чичекова, 2021): тривала відсутність одного з партнерів, асиметрія соціальних ролей, вимушена зміна моделей домогосподарства та розподілу відповідальності трансформують усталені комунікативні

практики всередині сім'ї. Повернення військовослужбовця не відновлює автоматично попередній порядок взаємодії: партнери нерідко виявляють, що за час розлуки сформувалися нові рольові очікування, які входять у суперечність одне з одним (Яновицька & Гусонька, 2024). У цьому контексті сімейна медіація є актуальним інструментом не лише для вирішення конкретних суперечок, а й для відновлення комунікативних зв'язків між партнерами, які пережили вимушену трансформацію сімейної структури (Ханюкова, 2013).

Соціально-демографічні характеристики вибірки узагальнено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Соціально-демографічна характеристика респондентів

Код	Стать	Вік	Сімейний статус	Тип конфлікту	Участь у медіації
P1	Жінка	34	У шлюбі	Конфлікт щодо виховання дітей	Взяла участь у медіації як сторона конфлікту
P2	Жінка	41	Розлучена	Розподіл батьківських обов'язків	Взяла участь у медіації як сторона конфлікту
P3	Чоловік	47	У шлюбі (дружина — військовослужбовець)	Конфлікт у зв'язку з тривалою відсутністю партнера	Взяв участь у медіації як сторона конфлікту
P4	Жінка	29	Партнерські стосунки	Фінансові суперечності, розподіл майна	Взяла участь у медіації як сторона конфлікту

P5	Чолов ік	38	У процесі розлучення	Місце проживання дітей	Взяв участь у медіації як сторона конфлікту
P6	Жінка	44	У шлюбі (чоловік — військовослужб овець)	Конфлікт після повернення чоловіка зі служби	Взяла участь у медіації як сторона конфлікту

Джерело: складено автором за результатами дослідження

Вибірка характеризується внутрішньою різноманітністю за віком, сімейним статусом і характером конфліктів, що є перевагою для якісного дослідження (Blakey, 2025). Дослідження має пілотажний характер і не претендує на статистичну репрезентативність. Обсяг у шість осіб є достатнім з огляду на принцип теоретичного насичення, характерний для якісної методології (Antsyferova & Chornopyska, 2023): збір даних завершується тоді, коли нові інтерв'ю перестають додавати принципово нові смислові категорії.

Гайд інтерв'ю. Інструментом збору даних є гайд напівструктурованого інтерв'ю, розроблений відповідно до мети та завдань дослідження. Гайд структурований за п'ятьма тематичними блоками:

Блок 1. Передісторія звернення до медіації: причини конфлікту, його розвиток, мотиви звернення до медіації.

Блок 2. Комунікація до медіації: характер спілкування з партнером до початку процедури, труднощі та бар'єри у взаємодії.

Блок 3. Суб'єктивна оцінка досвіду участі у медіації: сприйняття процедури учасниками, роль медіатора у структуруванні діалогу між сторонами.

Блок 4. Комунікація після медіації: зміни у характері взаємодії з партнером після завершення процедури, їх стійкість у часі.

Блок 5. Загальна оцінка: суб'єктивна оцінка впливу медіації на якість спілкування, рекомендації іншим.

Тривалість інтерв'ю становила від 50 хвилин до 1 години 40 хвилин. Усі інтерв'ю проводилися в індивідуальному форматі — особисто або дистанційно (за потреби), у зручний для респондента час та в умовах, що забезпечували приватність розмови.

Гайд напівструктурованого інтерв'ю наведено в додатку А.

Таблиця 3.2

Структура гайду напівструктурованого інтерв'ю

Тематичний блок	Основний зміст питань
Блок 1. Передісторія звернення до медіації	Обставини та причини виникнення конфлікту; характер його розвитку; чинники, що спонукали звернутися саме до медіації
Блок 2. Комунікація до медіації	Характеристика спілкування з партнером до початку процедури; типові моделі взаємодії під час конфлікту; основні бар'єри у порозумінні
Блок 3. Суб'єктивна оцінка досвіду участі у медіації	Сприйняття процедури медіації учасниками; що здавалося важливим або несподіваним; роль медіатора у структуруванні діалогу між сторонами
Блок 4. Комунікація після медіації	Зміни у характері взаємодії з партнером після завершення процедури; стійкість цих змін з плином часу
Блок 5. Загальна оцінка	Суб'єктивна оцінка впливу медіації на якість спілкування; що було найбільш значущим; рекомендації іншим особам у подібній ситуації

Джерело: складено автором

Представлена структура гайду забезпечує послідовне охоплення всіх ключових аспектів досліджуваного явища: від передумов звернення до медіації — через безпосередній досвід участі у процедурі — до оцінки її

наслідків для комунікативної взаємодії партнерів. Така логіка побудови інструментарію відповідає дослідницьким завданням і дозволяє отримати цілісний наратив респондента щодо трансформації спілкування в контексті сімейного конфлікту (Family mediation practice skills, 2002).

Гіпотези дослідження. Концептуальна гіпотеза формулюється так: участь у сімейній медіації сприяє трансформації комунікативної взаємодії між партнерами — переходу від деструктивної, конфронтаційної моделі спілкування до більш відкритого та орієнтованого на порозуміння діалогу (Коломієць & Івіна, 2024).

На рівні емпіричних гіпотез передбачається таке. По-перше, більшість респондентів описують стан комунікації з партнером до звернення до медіації як порушений — із вираженими ознаками уникнення, взаємного нерозуміння або регулярної ескалації конфлікту. По-друге, нейтральна та структурована обстановка сприймається учасниками як чинник, що знижує рівень напруги та полегшує відкрите висловлення власної позиції. По-третє, у наративах респондентів фіксуються зміни у власних комунікативних практиках — зокрема, більша готовність вислухати партнера та переформулювати претензії у конструктивний спосіб. По-четверте, оцінки тривалості та стійкості цих змін варіюються залежно від взаємної мотивації сторін і характеру конфлікту.

Метод обробки результатів. Після проведення інтерв'ю здійснювалася їхня повна транскрипція — дослівне відтворення аудіозапису у текстовому форматі із збереженням пауз, повторів та інших значущих мовленнєвих особливостей. Транскрипти знеособлювалися шляхом заміни імен та ідентифікуючих деталей на кодові позначення (P1–P6) і слугували основним масивом даних для подальшого тематичного аналізу.

Отримані тексти опрацьовувалися методом тематичного аналізу (Therapeutic family mediation: Practice overview, 2002). На першому етапі здійснювалося відкрите кодування: кожен транскрипт читався уважно, а значущим фрагментам присвоювалися смислові мітки — коди, що відображали зміст висловлювання. На другому етапі коди групувалися у ширші тематичні категорії на основі змістової спорідненості. На третьому етапі проводилося крос-випадкове порівняння: виявлялися теми, що повторюються в різних інтерв'ю, та специфічні для окремих респондентів наративи. Результати тематичного аналізу — із ілюстративними цитатами та посиланням на кодові позначення — представлені у підрозділі 3.2.

Послідовність основних етапів дослідження унаочнюється на рисунку 3.1.

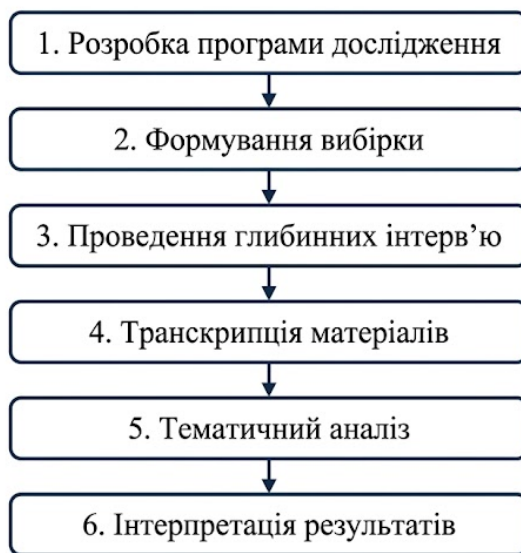

Рисунок 3.1 – Етапи емпіричного дослідження

Представлена схема відображає логічну послідовність дослідницьких процедур — від формулювання програми до інтерпретації отриманих даних. Кожен із зазначених етапів є необхідною складовою якісного соціологічного дослідження (Therapeutic family mediation: Practice overview, 2002).

3.2. Результати емпіричного дослідження ефективності сімейної медіації як засобу оптимізації комунікації в умовах сімейного конфлікту

Емпіричне дослідження, проведене у формі шести глибинних напівструктурованих інтерв'ю, дозволило отримати розгорнуті наративи учасників сімейної медіації та здійснити їх систематичний тематичний аналіз. У межах цього підрозділу послідовно розглядаються основні тематичні блоки, виявлені в ході аналізу: причини звернення до медіації, характер комунікативних труднощів, сприйняття процедури медіації учасниками, зміни у взаємодії між партнерами, специфіка конфліктів у сім'ях військовослужбовців та загальна оцінка ефективності медіації.

Причини звернення до сімейної медіації. Аналіз відповідей респондентів на запитання першого тематичного блоку дозволив виявити кілька типових причин, що спонукають партнерів звертатися до медіації. Найбільш поширеною виявилася ситуація, коли сторони вичерпали власні ресурси для самотійного врегулювання конфлікту: розмови по колу, повторювані сварки без розв'язання суперечності, наростаюче взаємне роздратування (Коломієць & Івіна, 2024). У таких випадках медіація сприймалася як структурований вихід із глухого кута — можливість розмовляти у присутності нейтральної третьої сторони, яка не нав'язує рішення, але не дозволяє розмові знову скотитися у взаємні звинувачення.

Р1 описала свою ситуацію так: «Ми вже не могли говорити про дітей без того, щоб це не перетворилося на скандал. Я зрозуміла, що нам потрібен хтось, хто просто дасть нам говорити по черзі». Р5 зазначив, що рішення звернутися до медіації було для нього способом уникнути суду: «Я не хотів судитися з матір'ю своїх дітей. Медіація здалася мені єдиним варіантом, де ми могли домовитися самі».

Окремою категорією причин є зовнішній імпульс — рекомендація юриста, соціального працівника або знайомих. Р2 та Р4 зазначили, що дізналися про медіацію від третіх осіб і спочатку ставилися до неї скептично. Р4 зауважила: «Мені порадила подруга. Я не дуже вірила, що це спрацює, але вирішила спробувати, бо більше нічого не допомагало».

Для респондентів із сімей військовослужбовців (Р3 та Р6) звернення до медіації мало дещо інший контекст: конфлікт виникав або загострювався після тривалої відсутності партнера, і медіація розглядалася не лише як засіб вирішення конкретної суперечності, а як спосіб відновити саму можливість діалогу (Чичекова, 2021). Р6 зазначила: «Після повернення чоловіка ми просто не вміли розмовляти. Не сварилися навіть — просто мовчали. Нам потрібно було навчитися знову чути одне одного».

Таблиця 3.3

Основні причини звернення до сімейної медіації за результатами інтерв'ю

Категорія причини	Зміст	Кількість респондентів	Коди
Вичерпаність власних ресурсів	Повторювані конфлікти без результату, наростаюче відчуження, неможливість самотійно вийти з циклу суперечок	3	Р1, Р3, Р6
Прагнення уникнути судового розгляду	Бажання вирішити суперечність без залучення суду, зберегти можливість подальшої взаємодії	2	Р2, Р5
Зовнішній імпульс	Рекомендація юриста, соціального працівника або з соціального оточення	1	Р4

Потреба у відновленні базового діалогу	Відсутність мінімальної комунікації між партнерами, неможливість говорити навіть про побутові питання	2	P3, P6
--	---	---	--------

Джерело: складено автором за результатами тематичного аналізу інтерв'ю

Зазначимо, що кількість згадувань перевищує кількість респондентів, оскільки частина учасників називала кілька причин одночасно. Зокрема, P3 та P6 одночасно вказували на вичерпаність власних ресурсів і на потребу у відновленні базового діалогу, що пов'язане зі специфікою їхніх ситуацій. Таблиця наочно демонструє, що жоден із респондентів не назвав єдиної причини звернення до медіації: у кожному випадку рішення було результатом поєднання кількох чинників.

Таким чином, серед причин звернення до медіації виділяються три основні: вичерпаність власних ресурсів для вирішення конфлікту, прагнення уникнути судового розгляду та потреба у відновленні базової комунікації. Остання категорія є характерною передусім для сімей, у яких один із партнерів проходив службу.

Рисунок 3.2— Основні причини звернення респондентів до сімейної медіації

Основні труднощі комунікації у сімейних конфліктах. Другий тематичний блок стосувався характеру спілкування між партнерами до

початку медіаційного процесу. Аналіз відповідей виявив кілька стійких патернів деструктивної комунікації (Корнієнко, 2021).

Найбільш поширеною формою комунікативного порушення виявилася циклічна конфронтація: суперечка виникає знову і знову з тих самих причин, не досягаючи жодного результату, а лише закріплюючи взаємне відчуження. Р1 описала це так: «Ми говорили про одне й те саме, тільки щоразу голосніше. Жодного разу не дійшли до чогось конкретного». Р5 зазначив, що з часом припинив будь-які спроби обговорення: «Я знав, чим закінчиться будь-яка розмова, тому просто мовчав. Це було простіше».

Іншим виявленим патерном є асиметрія у сприйнятті конфлікту: партнери описують одну й ту саму ситуацію принципово по-різному (Мурач & Гончарова, 2022). Кілька респондентів зазначили, що лише в ході медіації вперше почули, як партнер сприймає їхні слова або дії. Р2 зауважила: «Я не підозрювала, що він взагалі так це бачить. Ми, виявляється, жили у зовсім різних версіях однієї і тієї ж ситуації».

У сім'ях військовослужбовців комунікативні труднощі мали додаткову специфіку. Р3 описав стан після повернення дружини зі служби як «спілкування через скло»: зовні обидва намагалися бути коректними, але реального контакту не було. Р6 зазначила, що тривала відсутність чоловіка призвела до того, що вона звикла приймати рішення самотійно, і тепер будь-яка спроба чоловіка включитися у сімейне життя сприймалася нею як втручання: «Я не хотіла цього, але реагувала різко. Він намагався допомогти, а я відчувала, що він руйнує мій порядок».

Таблиця 3.4

Основні комунікативні труднощі, виявлені під час інтерв'ю

Тип труднощів	Зміст	Частота згадування	Коди

Циклічна конфронтація	Повторювані суперечки без досягнення результату; зростання емоційної інтенсивності без просування вперед	5 з 6	P1, P2, P4, P5, P6
Асиметрія у сприйнятті ситуації	Принципово різне тлумачення одних і тих самих подій та дій; кожна зі сторін вважає свою версію єдино правильною	4 з 6	P1, P2, P4, P5
Уникання контакту	Відмова від спроб обговорення через передбачуваний негативний результат; мовчання як стратегія	3 з 6	P2, P3, P5
Необхідність переузгодження ролей	Порушення усталеного розподілу сімейних обов'язків після повернення партнера; специфічно для сімей військовослужбовців	2 з 6	P3, P6
Неможливість говорити про чутливі теми	Взаємна обережність, яка унеможливорює обговорення ключових суперечностей	3 з 6	P2, P3, P6

Джерело: складено автором за результатами тематичного аналізу інтерв'ю

Дані таблиці свідчать про те, що комунікативні труднощі у сімейних конфліктах рідко мають одновимірний характер: більшість респондентів описували одночасно кілька форм порушення взаємодії, які взаємно підсилювали одна одну. Зокрема, циклічна конфронтація нерідко поступово переходила в уникання контакту.

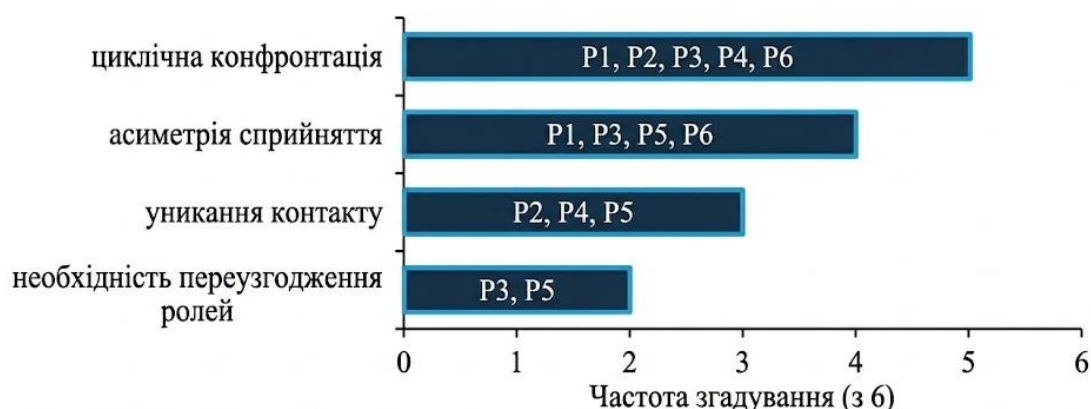

Рисунок 3.3— Типи комунікативних труднощів у сімейних конфліктах

Сприйняття процедури медіації учасниками. Третій тематичний блок охоплював суб'єктивну оцінку досвіду участі у медіації. Спільною рисою майже всіх наративів є початкова настороженість або невпевненість перед першою сесією. Кілька респондентів зазначили, що не розуміли, чого очікувати, і побоювалися, що медіатор займатиме чийось сторону. Р4 зауважила: «Я думала, що медіатор буде щось вирішувати замість нас. А він просто стежив за тим, щоб ми могли говорити, не перекрикуючи одне одного. Це виявилося набагато цінніше».

Значущим у наративах респондентів виявився досвід структурованої черговості висловлювань (Фурса & Фурса, 2022). Р1 сказала: «Я вперше сказала все, що думала, і він не перебив мене жодного разу. Це звучить дрібно, але це було важливо».

Роль медіатора описується респондентами переважно через метафори «перекладача» або «регулювальника»: людини, яка допомагає сторонам чути одне одного та формулювати свої позиції зрозуміліше (Фурса & Фурса, 2022). Р3 зазначив: «Медіатор кілька разів перефразовував те, що ми казали, і раптом виявлялося, що ми насправді хочемо одного й того самого, просто говоримо про це по-різному».

Для Р6 медіаційні зустрічі стали першим простором, де обидва могли говорити про те, що відбулося, не боячись зашкодити один одному:

«Вдома ми намагалися не торкатися болючих тем. А там можна було. Там хтось стежив за тим, щоб ми не зробили одне одному гірше, ніж є».

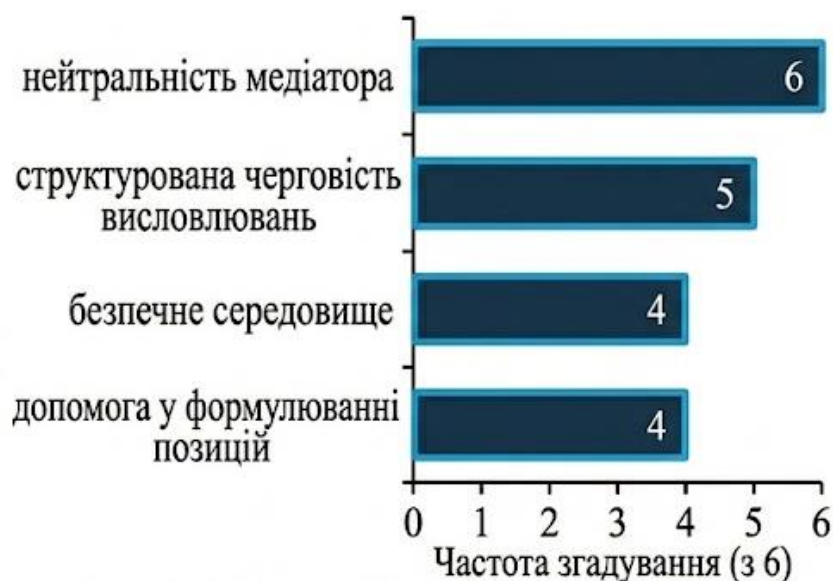

Рисунок 3.4 — Значущі аспекти сприйняття процедури медіації учасниками

Зміни у комунікативній взаємодії після участі у процедурі сімейної медіації. Четвертий тематичний блок є центральним для дослідницької мети. Загальна тенденція, виявлена в усіх шести інтерв'ю, полягає у тому, що респонденти описують певне покращення комунікації — щонайменше у вигляді зниження частоти або інтенсивності конфліктних епізодів. Однак характер і ступінь цих змін суттєво різняться.

Р5 зазначив: «Коли між нами є чітко узгоджене розуміння, ти вже не сперечаєшся про те, хто що мав зробити. Це зняло мінімум половину наших конфліктів». Р2 описала більш тонкі зміни: «Ми все одно іноді сваримося. Але тепер це схоже на розмову, а не на бій. Я стала помічати, коли переходжу межу, і намагаюся зупинитися». Р4 відзначила зростання власної здатності слухати: «Я стала інакше слухати. Не чекати, поки він замовчить, щоб сказати своє, а справді намагатися зрозуміти, що він має на увазі».

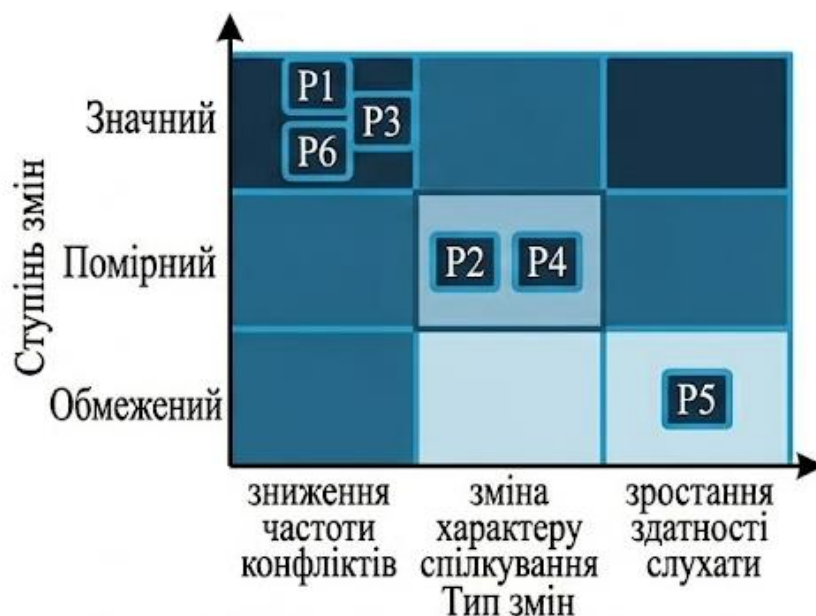

Рисунок 3.5 — Характер змін у комунікативній взаємодії після участі у медіації

Особливості конфліктів у сім'ях військовослужбовців. П'ятий тематичний блок виокремлений з огляду на соціальну специфіку двох респондентів — Р3 та Р6. Тривала відсутність одного з партнерів призводить до глибокого перерозподілу сімейних ролей: цивільний партнер бере на себе повну відповідальність за домогосподарство і фінансові рішення (Чичекова, 2021). Після повернення військовослужбовця обидва партнери відчують себе незрозумілими: один відчувається «чужим у власній сім'ї», інший — бо кожна спроба партнера включитися сприймається як втручання у налагоджений порядок.

Р3 описав цей стан так: «Я приїхав додому і не розумів, як я тут. Усе вже було без мене, усе вже вирішено. Я намагався включитися, але це виглядало так, ніби я заважаю». Р6 описала зворотний бік тієї самої ситуації: «Я звикла сама. Два роки сама. А потім він повернувся і почав по-своєму. Я розумію, що він має право. Але всередині я спротивилася».

Окремим виміром конфліктів у сім'ях військовослужбовців є питання виховання дітей. Р3 зазначив: «Дочці сім років, і вона мене не дуже пам'ятала. Я намагався бути батьком, але не знав, як. А дружина мала

свої правила, і дочка звикла до них. Ми сварилися через дрібниці — хто що забороняє, хто що дозволяє. А насправді це було про те, хто я тепер у цій родині».

Суттєвою специфічною рисою є складність мовлення про болючі теми. Р6 сказала: «Він не розповідав, що там було. Я не питала — думала, не хоче. А він думав, що мені байдуже. Ми обоє мовчали, щоб не зашкодити, і від цього стало ще гірше».

Медіація в обох випадках не ставила за мету опрацювання досвіду служби — це поза її функцією та компетенцією (Широковська, 2020). Однак вона забезпечила структуроване середовище, у якому стало можливим назвати проблему і домовитися про конкретні кроки. Р6 зазначила: «Ми не говорили про війну на медіації. Ми говорили про те, хто що робить удома і як ми приймаємо рішення разом. Але вже це допомогло».

Параметри для порівняння	Цивільні сім'ї	Сім'ї військовослужбовців
основна причина конфлікту	Побутові розбіжності, розподіл ролей	Реадаптація після служби, ПТСР
характер комунікативного порушення	Асиметрія сприйняття, уникання контакту	Конфронтація, емоційна замкнутість
специфічний бар'єр	Нерозуміння фінансових пріоритетів	Військовий досвід, складність довіри
тип очікуваного результату від медіації	Узгодження ролей, зниження напруги	Відновлення довіри, емоційна підтримка

Рисунок 3.6 — Порівняльна характеристика конфліктів у цивільних сім'ях та сім'ях військовослужбовців

Оцінка ефективності сімейної медіації. Шостий тематичний блок стосувався загальної оцінки медіації респондентами. Загальна оцінка у всіх шести інтерв'ю є позитивною або помірно позитивною. Жоден з

респондентів не оцінив досвід медіації як марний. Р1 оцінила медіацію однозначно: «Ми б ніколи не домовилися самі. А після медіації ми нарешті зрозуміли, що нам насправді треба одне від одного». Р4 додала прагматичний вимір: «Медіація заощадила нам час, гроші і нерви».

Критичні зауваження також прозвучали. Р2 зазначила, що медіація ефективна лише тоді, коли обидві сторони справді хочуть домовитися: «Якби він не хотів, нічого б не вийшло. Медіатор не може змусити людину слухати». На запитання про те, чи порадили б вони медіацію іншим, усі шестеро відповіли позитивно — хоча й із застереженнями щодо готовності обох сторін (Шмаленко & Сиротенко, 2025).

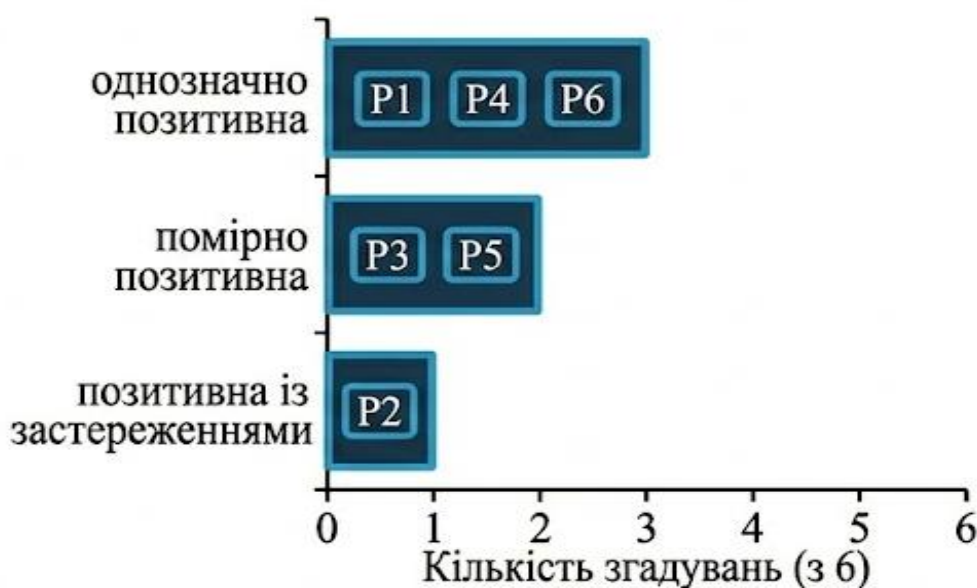

Рисунок 3.7 — Загальна оцінка ефективності сімейної медіації

Підсумок результатів емпіричного дослідження. Тематичний аналіз шести глибинних напівструктурованих інтерв'ю виявив кілька стійких патернів, що характеризують досвід учасників сімейної медіації. По-перше, у всіх випадках зверненню до медіації передував тривалий період деструктивної комунікації. По-друге, ключовою характеристикою медіаційного процесу, яку виокремлювали всі учасники, виявилася не особистість медіатора, а сама структура процедури — нейтральність посередника та організована черговість висловлювань (Фурса & Фурса,

2022). По-третє, усі респонденти описали певні позитивні зміни у комунікативній взаємодії, хоча глибина та стійкість цих змін різнилися. По-четверте, варіативність ефектів виявилася тісно пов'язаною із взаємною мотивацією сторін — цей висновок самотійно артикулювали всі шестеро учасників.

Перша емпірична гіпотеза підтвердилася повністю: домінуючими формами труднощів виявилися циклічна конфронтація (5 з 6), асиметрія сприйняття (4 з 6) та уникання контакту (3 з 6). Друга гіпотеза підтвердилася повністю: нейтральність медіатора і структурованість процедури згадали всі шестеро. Третя гіпотеза підтвердилася частково: зміни у комунікативних практиках зафіксовані у всіх респондентів, однак їх глибина варіювалася. Четверта гіпотеза підтвердилася повністю і виявилася найбільш соціологічно значущим результатом дослідження.

3.3. Узагальнення результатів емпіричного дослідження та практичні рекомендації

Проведене емпіричне дослідження дозволило отримати якісні дані про досвід участі у сімейній медіації та її роль у трансформації комунікативної взаємодії між партнерами в умовах сімейного конфлікту. У цьому підрозділі здійснюється узагальнення отриманих результатів, аналізується ступінь підтвердження висунутих гіпотез, окремо розглядається специфіка конфліктів у сім'ях військовослужбовців, а також формулюються практичні рекомендації.

Узагальнення основних результатів. Тематичний аналіз шести глибинних напівструктурованих інтерв'ю виявив кілька стійких патернів, що характеризують досвід учасників сімейної медіації та її вплив на комунікативну взаємодію між партнерами.

По-перше, у всіх випадках звернення до медіації передував тривалий період деструктивної комунікації. Учасники зверталися до медіації тоді,

коли власні ресурси для вирішення конфлікту були вичерпані, — що свідчить про те, що медіація функціонує переважно як засіб останнього шансу, а не як превентивний інструмент (Коломієць & Івіна, 2024). Це є важливим соціологічним спостереженням: суспільна культура звернення по допомогу у вирішенні сімейних конфліктів залишається реактивною, а не проактивною.

По-друге, ключовою характеристикою медіаційного процесу, яку виокремлювали всі без винятку учасники, виявилася не особистість медіатора, а сама структура процедури. Цей результат підкреслює соціальну природу медіації як інституту: її ефективність закладена у правилах взаємодії (Фурса & Фурса, 2022).

По-третє, усі респонденти описали певні позитивні зміни у комунікативній взаємодії з партнером. Для більшості зміни проявлялися у зниженні частоти або інтенсивності конфліктів та у зростанні здатності слухати. Для частини респондентів ефект виявився більш обмеженим. У жодному з випадків учасники не оцінили досвід медіації як марний.

По-четверте, варіативність ефектів медіації виявилася тісно пов'язаною із взаємною мотивацією сторін (Шмаленко & Сиротенко, 2025). Таким чином, медіація є процедурним, а не директивним інструментом — і саме ця особливість визначає як її можливості, так і її межі.

Аналіз підтвердження емпіричних гіпотез. Перша емпірична гіпотеза підтвердилася повністю. Домінуючими формами труднощів виявилися циклічна конфронтація (5 з 6 респондентів), асиметрія у сприйнятті ситуації (4 з 6) та уникання контакту (3 з 6). Друга емпірична гіпотеза підтвердилася повністю: нейтральність медіатора і структурованість процедури згадали всі шестеро учасників. Третя емпірична гіпотеза підтвердилася частково: більшість респондентів описали певні зміни у способах спілкування, однак ступінь та стійкість

цих змін варіювалися. Четверта емпірична гіпотеза підтвердилася повністю і виявилася найбільш соціологічно значущим результатом дослідження.

Особливості сімейних конфліктів у сім'ях військовослужбовців.

На відміну від цивільних сімей, де конфлікти мали переважно ситуативну природу, конфлікти у сім'ях військовослужбовців були зумовлені структурними змінами у самій сімейній системі — змінами, спричиненими тривалою відсутністю одного з партнерів (Чичекова, 2021). Цивільний партнер, який роками вів домогосподарство самотійно, фактично формував нову систему функціонування сім'ї. Повернення військовослужбовця порушувало цю систему — навіть коли обидві сторони щиро прагнули відновити спільне життя.

Медіація в обох цих випадках виконувала реінтеграційну функцію — не стільки вирішувала конкретну суперечність, скільки відновлювала базовий операційний договір між партнерами (Широковська, 2020). Це принципово відрізняє медіацію у таких сім'ях від медіації у цивільних і вказує на необхідність врахування цієї специфіки у підготовці медіаторів.

Практичні рекомендації. На основі отриманих результатів сформульовано практичні рекомендації для різних суб'єктів.

Для сімейних медіаторів. Результати підтверджують, що структурованість процедури є ключовою умовою її ефективності: медіатори мають забезпечувати чергування висловлювань, активне перефразування позицій сторін та підтримку безпечного комунікативного середовища (Фурса & Фурса, 2022). При роботі з сім'ями військовослужбовців першочерговим завданням нерідко є не вирішення конкретного спору, а відновлення самої можливості діалогу між партнерами, які пережили тривалу розлуку та трансформацію власних ролей.

Для соціальних працівників. Соціальні працівники мають розглядати медіацію як інструмент, про який слід інформувати сім'ї не лише у кризових ситуаціях, а й на ранніх стадіях конфлікту (Верховний Суд України, 1998). Особливу увагу слід приділяти сім'ям, де один із партнерів проходить або нещодавно завершив військову службу.

Для центрів соціальних служб. Результати вказують на необхідність розвитку доступної інфраструктури медіаційних послуг. Доцільним є налагодження координації між юридичними службами, психологічними консультаціями та медіаційними центрами (Верховний Суд України, 1998).

Для організацій, що працюють із сім'ями військовослужбовців. Організації мають включати інформацію про сімейну медіацію до переліку ресурсів реінтеграції. Доцільно доносити до учасників, що медіація є не ознакою кризи стосунків, а інструментом конструктивного узгодження в умовах об'єктивно складної соціальної ситуації (Чичекова, 2021).

Перспективи подальших соціологічних досліджень. Серед перспективних напрямів: масштабніше якісне або змішане дослідження з ширшою вибіркою; порівняльне дослідження сімей військовослужбовців і цивільних сімей із залученням більшої кількості респондентів; соціологічний аналіз доступності медіаційних послуг в Україні; лонгітюдне дослідження, що відстежувало б стан комунікації між партнерами через певний час після завершення медіації.

Висновки до розділу 3

Третій розділ роботи присвячено емпіричному соціологічному дослідженню досвіду учасників сімейної медіації та узагальненню його результатів. Дослідження проведено методом глибинного напівструктурованого інтерв'ю з шістьма особами, що мають досвід участі

у сімейній медіації як одна зі сторін сімейного конфлікту; отримані дані опрацьовано методом тематичного аналізу.

Аналіз наративів респондентів виявив кілька стійких патернів, що характеризують досвід участі у медіації та її вплив на комунікативну взаємодію між партнерами. По-перше, у всіх без винятку випадках зверненню до медіації передувало тривалий і безрезультатний період самостійних спроб вирішити конфлікт, що вказує на реактивний, а не проактивний характер медіаційної культури в сучасному українському суспільстві. По-друге, ключовим чинником, який учасники пов'язують з позитивним перебігом медіації, виявилася не особистість медіатора, а сама структура процедури — нейтральна позиція посередника та організована черговість висловлювань. Цей результат підтверджує соціологічний за своєю природою висновок: ефективність медіації закладена у правилах взаємодії, а не у харизмі конкретного фахівця. По-третє, усі респонденти зафіксували певні позитивні зміни у спілкуванні з партнером, хоча глибина і стійкість цих змін суттєво варіювалися залежно від взаємної мотивації сторін до діалогу.

Емпіричне дослідження підтвердило наявність принципових відмінностей між природою конфліктів у цивільних сім'ях та сім'ях військовослужбовців. У перших суперечності мали переважно ситуативний або ціннісний характер і стосувалися конкретних питань розподілу обов'язків, виховання дітей чи фінансів. У сім'ях військовослужбовців конфлікти були зумовлені структурними змінами у самій сімейній системі: тривала відсутність одного з партнерів призводила до перерозподілу ролей, вимушеної автономізації цивільного партнера та необхідності відновити спільне функціонування родини після повернення. Медіація у таких випадках виконувала реінтеграційну функцію — не стільки вирішувала конкретну суперечність, скільки відновлювала базовий

договір про взаємодію між партнерами у трансформованій сімейній системі.

Перевірка емпіричних гіпотез засвідчила: перша і друга гіпотези підтвердилися повністю; третя — частково, оскільки зміни у комунікативних практиках учасників зафіксовані в усіх випадках, але різняться за ступенем; четверта гіпотеза підтвердилася повністю і виявилася найбільш соціологічно значущим висновком дослідження — медіація є процедурним, а не директивним інструментом, і її ефективність принципово залежить від взаємної готовності сторін до діалогу.

На підставі результатів дослідження сформульовано практичні рекомендації для сімейних медіаторів, соціальних працівників, центрів соціальних служб та організацій, що працюють із сім'ями військовослужбовців. Рекомендації спрямовані на підвищення доступності та якості медіаційних послуг, інформування про медіацію як інструмент ранньої профілактики конфліктів, а також на розвиток спеціалізованих підходів до роботи з сім'ями, що переживають реінтеграційні труднощі в умовах воєнного та повоєнного часу.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено комплексне теоретичне узагальнення та емпіричне соціологічне дослідження особливостей застосування сімейної медіації як інструменту налагодження комунікації між членами родини в умовах конфліктної взаємодії. Результати роботи відповідають поставленим завданням і дозволяють сформулювати такі висновки.

Проведений аналіз наукових підходів до розуміння сімейної медіації дозволив з'ясувати, що вона займає провідне місце в системі альтернативного вирішення спорів (ADR). Вона формується на перетині правових, психологічних та соціологічних механізмів і розглядається не як змагальний процес, а як гнучкий соціально орієнтований інструмент, спрямований на відновлення тривалих міжособистісних зв'язків, стабілізацію взаємин та формування нової мікросоціальної моделі комунікації (Грааль науки, 2021).

Вивчення особливостей сімейної комунікації в умовах конфлікту показало, що конфліктна комунікація у родині є складним процесом, який супроводжується деформацією ціннісних орієнтацій, порушенням емоційного контакту, деструктивними мовними стратегіями та появою специфічних комунікативних бар'єрів (Корнієнко, 2021). В умовах воєнного стану характер сімейної комунікації зазнає додаткових деструктивних трансформацій під впливом зовнішніх чинників нестабільності (Чичекова, 2021).

Характеристика принципів та етапів проведення сімейної медіації дала змогу визначити, що вона є чітко структурованим процесом, який базується на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності медіатора та рівності сторін (Петков & Добрянська, 2024). Процедура послідовно розгортається через взаємопов'язані етапи: підготовчий,

презентацію позицій сторін, визначення глибинних інтересів і потреб, генерацію альтернативних варіантів рішень та їх фінальне оформлення.

Дослідження ролі та комунікативних інструментів медіатора підтвердило, що медіатор виступає не арбітром чи суддею, а координатором і фасилітатором конструктивного діалогу (Фурса & Фурса, 2022). Його головна функція полягає у створенні безпечного комунікативного простору за допомогою системи спеціальних технік — активного слухання, перефразування, рефреймінгу, відображення емоцій та проведення індивідуальних сесій, — що забезпечує збалансованість переговорів та стимулює сторони до самостійного пошуку компромісів.

Аналіз результатів емпіричного дослідження, проведеного методом глибинного напівструктурованого інтерв'ю з шістьма респондентами — учасниками сімейної медіації, — дозволив сформулювати такі висновки. Учасники зверталися до медіації тоді, коли власні ресурси для вирішення конфлікту були вичерпані. Домінуючими формами порушень комунікації до початку процедури виявилися циклічна конфронтація (5 з 6 респондентів), асиметрія у сприйнятті ситуації (4 з 6) та уникання контакту (3 з 6). Нейтральність медіатора та структурована черговість висловлювань визнані всіма учасниками як ключові чинники ефективності процедури, що підкреслює соціальну природу медіації як інституту: її ефективність закладена у правилах взаємодії, а не у харизмі окремого фахівця (Фурса & Фурса, 2022). Усі респонденти зафіксували позитивні зміни у комунікативній взаємодії, однак їхня глибина варіювалася залежно від взаємної мотивації сторін — це виявилось найбільш соціологічно значущим результатом дослідження (Шмаленко & Сиротенко, 2025). Перевірка висунутих емпіричних гіпотез показала таке. Перша гіпотеза — про суттєві труднощі комунікації до медіації — підтвердилася повністю: домінуючими формами порушень виявилися циклічна конфронтація, асиметрія у сприйнятті ситуації та уникання контакту. Друга гіпотеза —

про значущість нейтрального середовища медіації — підтвердилася повністю: нейтральність медіатора та структурованість процедури були відзначені усіма без винятку респондентами. Третя гіпотеза — про зміни у власних комунікативних практиках учасників — підтвердилася частково: зміни зафіксовані у всіх респондентів, однак їхня глибина і стійкість суттєво варіювалися. Четверта гіпотеза — про залежність ефектів від взаємної мотивації сторін — підтвердилася повністю і виявилася центральним соціологічним висновком роботи: медіація є процедурним, а не директивним інструментом, чия ефективність визначається не лише якістю процедури, а й готовністю обох партнерів до діалогу.

Порівняльний аналіз наративів респондентів із сімей військовослужбовців та цивільних сімей виявив принципову відмінність у природі конфліктів. У цивільних сім'ях конфлікти мали переважно ситуативний характер; у сім'ях військовослужбовців вони були зумовлені структурними змінами у самій сімейній системі — тривалою розлукою, вимушеним перерозподілом ролей та необхідністю реінтеграції партнера. Медіація в таких випадках виконувала реінтеграційну функцію, що свідчить про функціональну гнучкість медіаційної процедури як соціального інституту (Широковська, 2020).

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані у підготовці сімейних медіаторів, у діяльності соціальних служб при інформуванні сімей про доступні засоби врегулювання конфліктів, а також у розробці програм підтримки сімей військовослужбовців на етапі реінтеграції.

Перспективними напрямками подальших досліджень є: масштабніше якісне або змішане дослідження з ширшою вибіркою учасників медіації; лонгітюдне дослідження, що відстежувало б стан комунікації через певний час після завершення медіації; соціологічний аналіз доступності медіаційних послуг в Україні як структурна проблема соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховний Суд України. (1998). Ухвала від 29.05.1998. Заподіяння тілесних ушкоджень на ґрунті сімейного конфлікту. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0083700-98#Text>
2. Грааль науки. (2021). Окремі питання становлення інституту сімейної медіації як альтернативного способу вирішення спору в Україні. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021.024>
3. Коломієць, Т. В., & Івіна, М. Ю. (2024). Конфлікти в сім'ях військовослужбовців: теоретичні засади дослідження та практичні підходи до вирішення. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право, 4(64), 6–14. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4\(64\).322677](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2024.4(64).322677)
4. Корнієнко, І. (2021). Сімейна депривація: аксіологічний аспект. Грааль науки, 392–394. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.10.2021.69>
5. Мазоха, І. (2025). Сімейна медіація як інструмент підтримки стабільності відносин у умовах конфлікту. Наукові перспективи, 1(55). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1\(55\)-1875-1888](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1(55)-1875-1888)
6. Мурач, Д., & Гончарова, А. (2022). Міжнародна практика реалізації сімейної медіації. Грааль науки, (11), 99–101. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.12.2021.016>
7. Петков, С., & Добрянська, Н. (2024). Сімейна медіація як спосіб визначення місця проживання дитини. Наукові перспективи, 4(46). [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4\(46\)-1118-1127](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-4(46)-1118-1127)
8. Фурса, С. Я., & Фурса, Є. І. (2022). Медіація. У Серія «Процесуальні науки» (с. 159–181). <https://doi.org/10.59835/978-617-566-730-9-2-4>
9. Ханюкова, І. А. (2013). Сімейна медіація (thesis). <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34151>

10. Чеховська, І. В., & Божук, І. І. (2021). Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, 2(94), 246–258. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.94.246-258>
11. Чичекова, Г. С. (2021). Психологічні аспекти сімейної медіації (магістерська робота). <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/6468>
12. Широковська, О. О. (2020). До питання становлення інституту сімейної медіації в Україні. Legal science, legislation and law enforcement practice. <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-92-1-42>
13. Шмаленко, Ю., & Сиротенко, П. (2025). Психологічна підтримка та сімейна медіація для батьків дітей з РАС в умовах воєнного стану. Перспективи та інновації науки, 10(56). [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-2079-2092](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-2079-2092)
14. Яновицька, А., & Гусонька, З. (2024). Стандартизація медіації. Актуальні питання у сучасній науці, 2(20). [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-596-604](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-596-604)
15. The future of family mediation in Chinese societies. (2002). *Family mediation*, 217–224. <https://doi.org/10.1515/9789882201262-014>
16. Therapeutic family mediation: Practice overview. (2002). *Family mediation*, 31–60. <https://doi.org/10.1515/9789882201262-006>
17. Adapting therapeutic family mediation to Chinese families. (2002). *Family mediation*, 61–80. <https://doi.org/10.1515/9789882201262-007>
18. Family mediation practice skills. (2002). *Family mediation*, 81–106. <https://doi.org/10.1515/9789882201262-008>
19. Antsyferova, M., & Chornopyska, V. (2023). Foreign experience of family mediation and its possibility of implementation in Ukraine. *Visnik Nacional'nogo universitetu «Lvivska politehnika». Seria: Uridichni nauki*, 10(39), 112–118. <https://doi.org/10.23939/law2023.39.112>

20. Barsky, A. E. Mediation in child protection cases. *Family mediation: Contemporary issues*, 377–406.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n9>
21. Bartlet, M. (2024). Family mediation. In *Mediation and other forms of alternative dispute resolution* (pp. 84–102).
<https://doi.org/10.4324/9781003112617-7>
22. Blakey, R. (2025). The four mediator functions. In *Rethinking family mediation* (pp. 117–151).
<https://doi.org/10.1332/policypress/9781529232967.003.0005>
23. Chornopyska, V., & Chornopyska, K. (2024). Family mediation as a mode of dispute resolution in family legal relations. *Visnik Nacional'nogo universitetu «Lvivska politehnika». Seria: Uridicni nauki*, 11(41), 391–399. <https://doi.org/10.23939/law2024.41.391>
24. Closing thoughts: Thematic issues and the future of family mediation. (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 437–462.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n11>
25. Cubitt, R. (2009). Family mediation. In *A guide to mediating in Scotland* (pp. 95–102).
<https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781845860523.003.0011>
26. Culo Margaletic, A. (2017). Child-friendly family mediation.
<https://doi.org/10.5593/sgemsocial2017/hb11/s02.039>
27. Family mediation and ethnicity: A critical but neglected dimension of practice. (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 306–376.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n8>
28. Family mediation practice and the knowledge base: An integrative review (Phases 1–3). (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 11–48.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n2>

29. Family mediation practice and the knowledge base: An integrative review (Phases 4–5). (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 49–144. <https://doi.org/10.4135/9781452243566.n3>
30. Fok, A. Y.-L. (2002). Therapeutic family mediation with Chinese families: Two case studies. *Family mediation*, 125–146. <https://doi.org/10.1515/9789882201262-010>
31. General introduction. (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 1–8. <https://doi.org/10.4135/9781452243566.n1>
32. Krugla, T. O. (2018). Психологічний портрет сімейного конфлікту. *Медсестринство*, (3). <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2017.3.8533>
33. Krugla, T. O. (2018). Сімейний конфлікт: причини виникнення, попередження, врегулювання. *Медсестринство*, (4). <https://doi.org/10.11603/2411-1597.2017.4.8557>
34. Kwan, R. W.-H. (2002). Family mediation in Hong Kong: A brief history. *Family mediation*, 17–30. <https://doi.org/10.1515/9789882201262-005>
35. Lam, G. L. T. (2002). Remarriage, stepfamilies and therapeutic family mediation. *Family mediation*, 181–198. <https://doi.org/10.1515/9789882201262-012>
36. Mediation with a dysfunctional family. (2011). *Bioethics mediation*, 141–146. <https://doi.org/10.2307/j.ctv17z84h3.13>
37. Ontario Association of Family Mediation. (1998). *Family mediators: Relational and financial directory*. Toronto.
38. Parents apart: An information booklet for separated or divorced parents. (n.d.). Edinburgh: Family Mediation Scotland.
39. Qureshi, K. (2016). Family mediation. In *Marital breakdown among British Asians* (pp. 101–125). https://doi.org/10.1057/978-1-137-57047-5_4

40. Research in family mediation: An integrative review. (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 407–434.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n10>
41. Salem, P., & Mayer, B. (2024). Family mediation. In *Family dispute resolution* (pp. 25–60).
<https://doi.org/10.1093/oso/9780197545904.003.0002>
42. Scotland, F. M. (2000). *Family mediation Scotland annual report*. Edinburgh.
43. Shared parenting and sole custody: A complex comparative analysis. (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 277–302.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n7>
44. Shared parenting: Critical review of the research literature. (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 229–276.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n6>
45. Therapeutic family mediation: Practice principles and ecosystemic processes. (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 147–201.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n4>
46. Toward a feminist-informed model of therapeutic family mediation. (n.d.). *Family mediation: Contemporary issues*, 202–226.
<https://doi.org/10.4135/9781452243566.n5>

ДОДАТКИ

Додаток А

Бланк гайду глибинного напівструктурованого інтерв'ю (для осіб, що мають досвід участі у сімейній медіації)

Інструкція для інтерв'юера: Перед початком інтерв'ю представитися, пояснити мету дослідження, отримати письмову інформовану згоду. Уточнити, що запис буде транскрибовано, а конфіденційність гарантовано. Нагадати про право зупинити інтерв'ю у будь-який момент.

Блок 1. Соціально-демографічні відомості

- 1.1. Ваш вік, освіта, рід занять?
- 1.2. Склад сім'ї (хто проживає разом, чи є діти та їхній вік).
- 1.3. Ваш сімейний статус на момент проведення медіації (у шлюбі, розлучені, партнерські стосунки).
- 1.4. (Для осіб із досвідом у сім'ях, де один із партнерів проходив службу)
Чи пов'язаний ваш конфлікт із тривалою відсутністю одного з партнерів у зв'язку з військовою службою? Якщо так — коротко опишіть контекст.

Блок 2. Передісторія конфлікту та звернення до медіації

- 2.1. Розкажіть, будь ласка, через що у вас виник конфлікт із партнером? Як він розвивався?
- 2.2. Які теми найчастіше викликали суперечки (стосунки, діти, побут, фінанси, розподіл обов'язків)?
- 2.3. Що спонукало вас звернутися саме до медіації, а не до іншого способу вирішення конфлікту?
- 2.4. Чи пробували ви самотійно домовитися до медіації? Що заважало?

Блок 3. Комунікація з партнером до початку медіаційного процесу

- 3.1. Як би ви описали характер спілкування між вами та партнером у той період?
- 3.2. Які труднощі у спілкуванні ви відчували найбільше?

3.3. Чи були теми, яких ви уникали у розмовах з партнером? Чому?

3.4. Що, на вашу думку, найбільше заважало конструктивному діалогу?

Блок 4. Суб'єктивна оцінка досвіду участі у медіації

4.1. Що ви знали про медіацію до початку процедури? Яким були ваші початкові очікування?

4.2. Що здавалося вам найбільш важливим або несподіваним у ході медіаційних зустрічей?

4.3. Як би ви описали роль медіатора у вашому спілкуванні з партнером?

4.4. Що у процедурі медіації, на вашу думку, найбільше сприяло тому, щоб розмова відбулася?

Блок 5. Зміни у комунікації після участі у медіації

5.1. Чи змінився характер спілкування між вами та партнером після участі у медіації? Якщо так — у чому це проявлялося?

5.2. Чи помітили ви зміни у власному способі спілкування з партнером? Наведіть приклад.

5.3. Як ви оцінюєте ці зміни — чи були вони стійкими чи короткочасними?

5.4. (Для осіб із сімей, де один із партнерів проходив службу) Чи допомогла медіація у вирішенні труднощів, пов'язаних із поверненням до спільного життя? Якщо так — у чому це виявилось?

Блок 6. Загальна оцінка

6.1. Як загалом ви оцінюєте досвід участі у сімейній медіації?

6.2. Що, на вашу думку, найбільше вплинуло на результат медіації — позитивно чи негативно?

6.3. Чи порадили б ви медіацію іншим людям у подібній ситуації? Чому?

6.4. Чи є щось, що ви хотіли б додати і що не прозвучало у нашій розмові?

Дякуємо за участь у дослідженні!

